

Ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevat arkiteoriat

Sofia Sahin & Ilari Salmi

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Monografiamuotoinen

Kevätlukukausi 2024

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Sahin, Sofia & Salmi, Ilari. 2024. Ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevat arkiteoriat. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. 87 sivua.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevaa ajattelua ja sitä, että antaako kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Lisäksi tarkasteltiin monikulttuurisuuskysymysten tuttuutta ja monikulttuurisuuden käsittelyä opinnoissa ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa näkyvien kulttuuria koskevien arkiteorioiden selittäjinä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa lisää tietoa ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevasta ajattelusta.

Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella loppuvuodesta 2023 opiskelijoilta, jotka suorittivat suomalaisissa korkeakouluissa opinto-ohjaajan kelpoisuuteen johtavia opintoja ($N = 154$). Aineiston analyysissä hyödynnettiin konfirmatorista faktorianalyysiiä, kuvailevaa tilastoanalyysiiä ja lineaarista regressioanalyysiiä.

Kerätty aineisto antoi tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Kolmesta arkiteoriasta opiskelijoiden ajattelua kuvasti heikoiten värisokea arkiteoria ja parhaiten sekä multikulturalistinen että polykulturalistinen arkiteoria. Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ei selittänyt opiskelijoiden ajattelussa havaittua kulttuuria koskevien arkiteorioiden vaihtelua. Monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa puolestaan selitti värisokean ja multikulturalistisen arkiteorian ilmenemistä opiskelijoiden ajattelussa, mutta ei polykulturalismin. Mitä enemmän monikulttuurisuutta oli käsitelty opinnoissa, sitä vähemmän opiskelijoiden ajattelusta välittyi värisokea ja sitä enemmän multikulturalistinen arkiteoria.

Asiasanat: kulttuuria koskevat arkiteoriat, värisokeus, multikulturalismi, polykulturalismi, monikulttuurisuus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1 Sosiaalisen identiteetin lähestymistapa	9
2.2 Kulttuuria koskevat arkiteoria.....	11
2.2.1 Värisokea arkiteoria	14
2.2.2 Multikulturalistinen arkiteoria	21
2.2.3 Polykulturalistinen arkiteoria	26
3 TUTKIMUSKONTEKSTI	31
3.1 Rasismi Suomessa ja ohjauksen kontekstissa	31
3.2 Kulttuurin merkitys identiteetille.....	33
3.3 Monikulttuurinen ohjaus	35
4 TUTKIMUSMENETELMÄT	38
4.1 Tutkimusaineisto ja osallistajat.....	39
4.2 Mittarit ja muuttujat	41
4.2.1 Lay Theories of Culture -mittaristo.....	42
4.2.2 Muuttujat	43
4.3 Analyysimenetelmät.....	45
4.3.1 Konfirmatorinen faktorianalyysi.....	45
4.3.2 Keskeiset sijainti- ja hajontaluvut.....	47
4.3.3 Eksploraatiivinen faktorianalyysi	48
4.3.4 Lineaarinen regressioanalyysi	50

4.4 Eettiset ratkaisut.....	51
5 TULOKSET.....	53
5.1 Empiirisen aineiston sopivuus teoreettiseen malliin.....	53
5.2 Kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkyminen ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa	54
5.3 Monikulttuurisuuskyymysten tuttuus ja opinnoissa käsittelyn yhteys kulttuuria koskeviin arkiteorioihin	56
6 POHDINTA.....	59
6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	59
6.2 Tutkimuksen arviointi.....	62
6.3 Jatkotutkimusaiheet.....	66
LÄHTEET	69
LIITTEET.....	85

1 JOHDANTO

Suomalainen väestö on moninaistunut 1990-luvulta lähtien kasvaneen maahanmuuton myötä (Metsänen, 2000; Korhonen & Puukari, 2013). Globalisaatiosta, ilmastonmuutoksesta ja poliittisista jännitteistä syntyvä väestön liikehdintä on lisännyt kulttuurista moninaisuutta ja keskustelua monikulttuurisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa (Puuronen, 2011). Suomessa asuu tällä hetkellä noin puoli miljoonaa ulkomaalaistaustaista ihmistä ja heidän osuutensa on lähes kuusi prosenttia koko Suomen väestöstä (Tilastokeskus, 2024). Suomeen muutti ennätysellisen suuri määrä maahanmuuttajia vuonna 2023 (Tilastokeskus, 2024b). Maahanmuuttajien lisäksi Suomessa asuu useita perinteisiä kieli- ja kulttuurivähemmistöjä (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023a). Suomi tulee muuttumaan entistä monikulttuurisemmaksi, mikäli sama kehitys jatkuu tulevaisuudessa.

Väestön moninaistuessa myös ohjauksen kentällä on syntynyt tarve pohdita, miten väestön etninen ja kulttuurinen moninaisuus voitaisiin kohdata mahdollisimman hyvin. Moninaisuuden kohtaamista voidaan nykyään pitää keskeisenä taitona ohjauksen tehtävissä (Vuorinen ym., 2024). Näin ollen ohjausalan tulevat ammattilaiset tarvitsevat osaamista myös monikulttuurisuuden kohtaamiseen. Monikulttuurisuuden kohtaamiseen tarvittavaa osaamista voidaan kehittää erityisesti ohjauksen ammattilaisten koulutuksessa. Tutkittua tietoa siitä, miten ohjausalan opiskelijat suhtautuvat kulttuureihin tai miten ohjauksen koulutukset onnistuvat kehittämään opiskelijoiden kulttuuria ja moninaisuutta koskevaa ajattelua, ei tiettävästi ole. Tässä tutkimuksessa tartutaan tähän havaittuun tutkimusvajeeseen.

Kansainvälisen muuttoliikkeen ja monikulttuurisuuden lisääntyminen yhteiskunnassa tuo mukanaan ennakkoluuloja, vastustusta ja konflikteja (Sue ym., 1996, 813). Myös Suomessa esiintyy jännitteitä, jotka voivat lisätä negatiivista dynamiikkaa, ennakkoluuloja ja erilaisia asenteita väestöryhmien välille. Suomessa valtaväestön suhtautuminen esimerkiksi köyhemmistä maista tuleviin,

ulkonäöltään ja kulttuuriltaan valtaväestöstä erottuviin ihmisiin on johdonmukaisesti ollut kielteisempää kuin suhtautuminen valtaväestöä enemmän muistuttaviin ihmisiin (Jaakkola, 2000). Ohjauksen kentällä negatiivinen dynamiikka näkyy esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten ohjattavien kohtaamina ennakkoluuloina ja syrjintänä (Kalalahti, 2019). Näitä haitallisia ilmiöitä voidaan ehkäistä muuttamalla ohjaajien kulttuureihin liittyviä uskomuksia ja ajattelutapoja jo ohjausalan koulutuksien aikana. Näin ollen ohjausalan ammattilaisten koulutuksella voidaan keskeisesti vaikuttaa siihen, miten monikulttuurisuutta kohdataan ohjauksen kentällä. Koska ohjauksen koulutuksissa voidaan vaikuttaa keskeisesti tulevien ohjausalan ammattilaisten ajatteluun, olisi myös tärkeää saada tutkittua tietoa siitä, miten monikulttuurisuuden käsittely ohjausalan koulutuksissa selittää opiskelijoiden kulttuuria koskevaa ajattelua. Tämä olisi tärkeää myös siksi, että yhteiskunta moninaistuu jatkuvasti ja koulutuksen tulisi vastata keskeisiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevat käsitykset linkittyvät vahvasti asenteisiin, jotka pitävät sisällään sekä yksilön oman että yleisen asenteen yhteiskunnassa eri väestöryhmiä kohtaan. Valtaväestön asenteet maahanmuuttajia kohtaan heijastuvat suoraan maahanmuuttajien sopeutumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan (Liebkind, 2000; Talib ym., 2004). Näin ollen ei ole yhdentekevää, minkälaisia asenteita ohjausalan ammattilaiset omaavat. Korhosen ja Puukarin (2013) mukaan ohjausalan ammattilaiset ovat olennaisessa asemassa lisäämässä kulttuurien välistä ymmärrystä yhteiskunnassa sekä levittämässä erilaisuutta hyväksyviä arvoja. Ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevista käsityksistä ei kuitenkaan tiedettävästi ole aiempaa tutkimusta. Kulttuuria koskevia käsityksiä ja arkiteorioita on tärkeää tutkia, sillä niitä tarkastelemalla voidaan tehdä näkyväksi tiedostamattomia asenteita, joita ohjaajilla on eri kulttuuritaustoista tulevista ihmisistä. Asenteiden näkyväksi tekeminen antaa myös korkeakouluille tärkeää tietoa ohjauksen koulutuksien kehittämistä varten.

Kulttuuria koskevia ajattelutapoja ja arkiteorioita on tutkittu määrällisesti erilaisten mittaristojen avulla. Rosenthalin ja Levyn (2012) kehittämässä Lay Theories of Culture -mittaristossa keskitytään kolmeen kulttuuria koskevaan

arkiteoriaan: värisokeaan, multikulturalistiseen ja polykulturalistiseen arkiteoriaan. Mittaristo on kehitetty kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettisen mallin pohjalta (Rosenthal & Levy, 2010, 2012). Tutkimuksissa ei ole kuitenkaan juuri pohdittu sitä, kuinka hyvin Lay Theories of Culture -mittariston avulla kerätyt empiiriset aineistot antavat tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Eri tutkimuskonteksteissa kerätyt aineistot saattavat myös tukea teoreettista mallia vaihtelevissa määrin. Näin ollen empiirisen aineiston ja teoreettisen mallin välistä suhdetta on tärkeää tarkastella erilaisissa tutkimuskonteksteissa. Esimerkiksi Rosenthal ja Levy (2010) kehottavat tutkimaan kulttuuria koskevia arkiteorioita eri maissa tutkimuskontekstien välisien eroavaisuuksien takia. Olisikin olennaista tutkia sitä, että antaako Suomessa kerätty empiirinen aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille vai ei.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on lisätä tietoa ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevasta ajattelusta määrällisten tutkimusmenetelmien keinoin. Tunnistettujen tutkimustarpeiden ja tiedollisten puutteiden perusteella asetetaan kolme tutkimuksen tavoitteeseen nivoutuvaa tutkimuskysymystä. Ensimmäiseksi tarkastellaan, että antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Aineiston keruussa hyödynnetään Lay Theories of Culture -mittariston uutta, tätä tutkimusta varten laadittua suomennosta. Seuraavaksi selvitetään, mitkä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta (värisokea arkiteoria, multikulturalistinen arkiteoria, polykulturalistinen arkiteoria) kuvaavat parhaiten tutkimukseen osallistuneiden ohjausalan opiskelijoiden ajattelua. Kolmantena tarkastellaan sitä, missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja niiden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden esiintymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Tarkemmin lueteltuna tutkimukselle muodostetaan kolme tutkimuskysymystä:

- 1) Antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille?

2) Mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua?

3) Missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden (värisokea arkiteoria, multikulturalistinen arkiteoria, polykulturalistinen arkiteoria) näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa?

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Sosiaalisen identiteetin lähestymistapa

Aiemmassa tutkimuksessa on korostettu sitä, kuinka ihmiset hyödyntävät demografisiin eroihin perustuvia sosiaalisia ryhmiä ja kategorioita yrittäessään ymmärtää yhä moninaisempaa elinpiiriä ja työelämää (esim. Hogg & Terry, 2000; Polzer ym., 2002). Ihmisten monimuotoisuutta koskevaa ajattelua onkin tutkittu erityisesti ryhmäkäyttäytymiseen ja ryhmien välisiin suhteisiin liittyvien teorioiden avulla. Tajfelin ja Turnerin (1986) kehittämä sosiaalisen identiteetin teoria (social identity theory, SIT) sekä sitä seurannut Turnerin ym. (1987) itseluokitteluteoria (self-categorization theory, SCT) ovatkin olleet hallitsevassa asemassa ihmisten moninaisuuteen liittyvien ajattelumallien tutkimuksessa (Leslie ym., 2020).

Sosiaalisen identiteetin teorian kehittämisen lähtökohtana on ollut halu ymmärtää ryhmien välisiä konflikteja (Haslam, 2004). Teorian kehittäneet Tajfel ja Turner (1986) argumentoivat, että ihmisten taipumus luokitella sekä itsensä että muut ihmiset sosiaalisiin ryhmiin on juurisyy ryhmien välisille konflikteille. Hogg (2016) toteaa, että sosiaaliset ryhmät tarjoavat jäsenilleen jaetun identiteetin, joka auttaa ryhmän jäseniä muodostamaan käsitystä itsestään. Hänen mukaansa tämä sosiaalinen identiteetti erottaa sisäryhmän olennaisista ulkoryhmistä tietyissä sosiaalisissa tilanteissa. Pelkkä ryhmien näkyväksi tekeminen muuttaa tapaa, jolla ihmiset näkevät toisensa: oman ryhmän jäsenet nähdään keskenään samankaltaisina ja ulkoryhmien jäsenet nähdään omaan ryhmään verrattuna erilaisina (Hornsey, 2008). Tajfelin ja Turnerin (1986) mukaan ihmiset pyrkivät näkemään oman ryhmänsä positiivisessa valossa. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan tämä pyrkimys aiheuttaa lopulta sisäryhmän suosimista ja ulkoryhmien syrjimistä (Hornsey, 2008).

Tajfelin ja Turner (1986) sosiaalisen identiteetin teoria on rakennettu kolmen keskeisen perusoletuksen päälle. Ensinnäkin teoria olettaa, että ihmiset

pyrkivät saavuttamaan itselleen myönteisen itsearvostuksen sekä positiivisen identiteetin. Pyrkimyksen taustalla on ihmisten perustavanlaatuisen tarve ylläpitää ja parantaa omaa itsearvostusta. Lisäksi heidän mukaansa toinen teorian oletuksista on se, että erilaiset sosiaaliset ryhmät voidaan nähdä joko positiivisessa tai negatiivisessa valossa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että sosiaalisen identiteetin positiivisuus tai negatiivisuus riippuu niiden ryhmien arvostuksesta, joihin yksilö kokee kuuluvansa. Kolmantena oletuksena teorian taustalla Tajfel ja Turner mainitsevat sen, että oman ryhmän arvostus määrittyy suhteessa muihin ryhmiin. Positiivinen ero sisäryhmän eduksi ulkoryhmään nähden tarkoittaa näin ollen korkeaa ryhmän arvostusta, kun taas negatiivinen ero ulkoryhmään nähden tarkoittaa heikkoa ryhmän arvostusta.

Sosiaalisen identiteetin teorian perusoletuksista Tajfel ja Turner (1986) ovat johtaneet edelleen kolme teoreettista peruseriaatetta. Ensimmäinen periaate on se, että ihmiset pyrkivät säilyttämään tai saavuttamaan itselleen myönteisen sosiaalisen identiteetin. Koska myönteinen sosiaalinen identiteetti syntyy monen suosiollisen sisä- ja ulkoryhmän välisen vertailun seurauksena, on toisen periaatteen mukaan sisäryhmän erottauduttava positiivisesti olennaisista ulkoryhmistä, jotta myönteinen sosiaalinen identiteetti voidaan saavuttaa. Heikko sisäryhmän arvostus ryhmien välisessä vertailussa voi aiheuttaa sisäisiä ristiriitoja omassa itsearvostuksessa, jos itsearvostus on ennen vertailua ollut vahva (Bettencourt ym., 2001). Välttääkseen sisäisiä ristiriitoja ja saavuttaakseen myönteisen itsearvostuksen, ihmiset ovat taipuvaisia ajattelemaan vinoutuneesti. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat luontaisesti alttiita suosimaan ajattelussaan sisäryhmiä ja syrjimään ulkoryhmiä (Bettencourt ym., 2001; Brown, 2000). Kolmanneksi periaatteeksi Tajfel ja Turner (1986) nimeävät sen, että jos sosiaalinen identiteetti ei ole tyydyttävä, yksilöt pyrkivät joko liittymään positiivisemmin erottuvaan ryhmään tai muuttamaan oman ryhmän identiteettiä myönteisemmäksi.

Leonardellin ja Tohin (2015) mukaan sosiaalisen identiteetin teorian pohjalta myöhemmin luotu laajempi itseluokitteluteoria ei aiemman teorian tavoin pyri selittämään pelkästään tietyn tyyppistä ryhmän toimintaa, kuten konflikte-

ja ja syrjintää. Heidän mukaansa teoria pyrkii sen sijaan kuvaamaan sitä, miten yksilöt ylipäänsä luokittelevat itsensä ja toiset ryhmiin ja miten tämä vaikuttaa havaintoihin, ajatteluun ja vuorovaikutukseen. Turnerin ym. (1987) mukaan on olemassa ainakin kolme minäkäsityksen kannalta olennaista itseluokittelun tasoa. Ensimmäinen tasoista on henkilökohtainen identiteetti (personal identity), jonka avulla ihminen voi erottaa itsensä muista saman sisäryhmän jäsenistä. Henkilökohtainen identiteetti sisältyy sosiaalisen identiteetin tasoon (social identity), joka puolestaan erottaa sisäryhmän ulkoryhmistä. Laajin tasoista on ihmisyyssidentiteetti (human identity), jolla yksilö tunnistaa yhteisen inhimillisen samankaltaisuuden kaikkien ihmisten kanssa. Teoria pyrkii siis ymmärtämään muun muassa sitä, miten ihmiset luokittelevat itsensä eri tilanteissa ja konteksteissa itseluokittelun eri tasoille. Hornseyn (2008) mukaan sosiaalisen identiteetin teorian ja itseluokitteluteorian kehittelyn myötä nykyään puhutaan laajemmin molempia teorioita kuvaavasta sosiaalisen identiteetin lähestymistavasta (social identity approach, SIA).

2.2 Kulttuuria koskevat arkiteoriat

Ohjaustilanteet ovat keskeisiä vuorovaikutustilanteita, joissa ohjaaja voi osoittaa arvostusta erilaisille sosiaalisille identiteeteille. Ohjaajat saattavat tietoisesti tai tiedostamattaan suhtautua vaihtelevasti eri sosiaalisiin identiteetteihin. Tiettyjen sosiaalisten identiteettien voimakkaampi arvostus voi näkyä ohjauksessa esimerkiksi siten, että ohjaaja suuntaa enemmän resursseja tiettyihin ryhmiin, ilmaisee vahvempaa uskoa näiden ryhmien menestymiseen tai huomioi aktiivisemmin näiden ryhmien edustajien saavutukset ja onnistumiset. Suuremman arvostuksen osoittaminen tietyille sosiaalisille identiteeteille tukee kyseisten ryhmien positiivisen identiteetin rakentumista ja samalla haastaa muiden ryhmien itsearvostusta. Käytännössä siis ohjaustilanteet saattavat vahvistaa ohjattavien käsityksiä siitä, millaisia identiteettejä ja ryhmiä pidetään arvokkaina. Kilpailu arvostuksesta - esimerkiksi ohjaustilanteissa - luo sosiaalisen identiteetin lähestymistavan näkökulmasta potentiaalisen mahdollisuuden ryhmien vä-

lisille konflikteille ja negatiiviselle dynamiikalle (Tajfel & Turner, 1986). Negatiivinen dynamiikka ohjauksessa voi tarkoittaa esimerkiksi joihinkin ryhmiin kohdistuvia ennakkoluuloja, stereotyyppioita tai syrjintää. Suomessa ohjauksen kentällä ryhmien välinen negatiivinen dynamiikka näkyy konkreettisesti muun muassa maahanmuuttajataustaisten ohjattavien kokemuksina syrjinnästä ja ennakkoluuloista (Kalalahti, 2019).

Ryhmien välisen dynamiikkaan parantamiseksi on ehdotettu useita eri ratkaisuja. Ratkaisuja tarjoavat kulttuureja koskevat suhtautumistavat, ajattelutavat ja asenteet, joihin viitataan kirjallisuudessa useilla, toisistaan hieman eroavilla käsitteillä. Tutkimuksessa puhutaan esimerkiksi monimuotoisuuden, ryhmien välisyyden tai etnisten ryhmien välisyyden filosofioista, lähestymistavoista, strategioista, malleista, uskomuksista, perspektiiveistä ja arkiteorioista (Ely, & Thomas, 2001; Kirby, & Kaiser, 2021; Leslie & Flynn, 2022; Plaut ym., 2011; Rissanen & Kuusisto 2022; van Knippenberg ym., 2007). Suomenkielisesä, kasvatusalaa koskevassa tutkimuksessa on käytetty eri vaihtoehtoista kulttuurista koskevien arkiteorioiden käsitettä (Rissanen & Kuusisto, 2022).

Kulttuuria koskevien arkiteorioiden käsitteellä viitataan esimerkiksi yksilöiden oletuksiin siitä, ovatko kulttuuristen ja etnisten ryhmien ominaisuudet, kuten toimintamallit ja arvot, pysyviä vai muuttuvia (Kung ym., 2023). Moninaisuusideologioista puhuttaessa puolestaan viitataan yksilöiden uskomuksiin monimuotoisuudesta laajemmin koko yhteiskunnassa, mutta toisinaan käsitteellä viitataan myös tarkemmin ihmisten uskomuksiin monimuotoisuudesta organisaatioissa (Leslie, & Flynn, 2022). Käsitteiden kirjo onkin laaja ja määritelmät vaihtelevat tieteenaloittain. Koska aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa on puhuttu kulttuuria koskevista arkiteorioista, on käsite valittu myös tähän tutkimukseen johdonmukaisuuden vuoksi. Tässä tutkimuksessa kulttuuria koskevat arkiteoriat nähdään ajattelutapoina. Moninaisuusideologioiden tavoin ne hahmotetaan tässä tutkimuksessa ihmisten käsityksinä moninaisuudesta ja siitä, miten se tulisi kohdata (Rattan & Ambady, 2013).

Leslien ym. (2020) mukaan kulttuuria koskevat arkiteoriat voidaan jaotella teoreettisella tasolla kahteen ryhmään, sekä identiteettisokeisiin että identiteet-

titietoiisiin arkiteorioihin. Tutkijat ovat käyttäneet sosiaalisen identiteetin lähestymistapaa kummankin tyyppisten kulttuuria koskevien arkiteorioiden tutkimiseen ja puolustamiseen. Usein identiteettisokeat ja identiteettitietoiset arkiteoriat nähdään vaihtoehtoisina tai jopa vastakkaisina, kun tutkitaan niiden näkymistä ihmisten ajattelussa (esim. Self ym., 2015). Tutkimusten perusteella kuitenkin tiedetään, että ihmisten ajattelussa saattaa eri tilanteissa näkyä vastakkaisiksiin tulkittuja kulttuuria koskevia arkiteorioita (esim. Hehman ym., 2012; Verkuyten & Yildiz, 2006). Joissakin tutkimuksissa vastakkaisiksi tulkitut, eli identiteettisokeat ja identiteettitietoiset arkiteoriat jopa korreloivat positiivisesti keskenään, kun niitä tutkitaan ihmisten ajattelutapoina (Ryan ym., 2007). Ne eivät siis välttämättä ilmene ihmisten ajattelussa vastakkaisina, vaan toisiaan täydentävinä näkökulmina (Rosenthal & Levy, 2013). Voisi siis sanoa, ettei tutkijoilla ole täyttä yksimielisyyttä siitä, miten identiteettitietoiset ja identiteettisokeat arkiteoriat suhteutuvat toisiinsa. Kummankin tyyppiin kulttuuria koskeviin arkiteorioihin pohjautuvan ajattelun tavoitteena on kuitenkin ryhmien välisen dynamiikan parantaminen, vaikka keinot sen saavuttamiseksi ovat hyvin erilaiset (Leslie ym., 2020).

Identiteettisokeat arkiteoriat, kuten esimerkiksi värisokea arkiteoria, edustavat ajattelutapaa, jossa sosiaalisten ryhmien näkyvyyden häivyttämistä ja erilaisten identiteettien huomaamatta jättämistä pidetään tavoiteltavana asiana. Identiteettisokeaa ajattelua ja arkiteorioita voidaan perustella sosiaalisen identiteetin lähestymistavan avulla niin, että jo pelkkä ihmisten luokittelu sosiaalisiin ryhmiin nähdään juurisyynä ryhmien välisille negatiiviselle dynamiikalle (Tajfel & Turner, 1986; Turner ym., 1987). Ryhmien väliset konfliktit, syrjintä ja ennakkoluulot voidaan siis ajattelutavan mukaan välttää, jos kaikki ihmiset jätetään alun alkaenkin ryhmittelemättä. Ryhmittelyiden sijaan ihmiset tulisi identiteettisokeisiin arkiteorioihin pohjautuvan ajattelun mukaan nähdä joko ainutlaatuisina yksilöinä tai yhden, yhtenäisen ryhmän edustajina (Grigoryev & Berry, 2021). Käytännössä identiteettisokeat arkiteoriat voisivat näkyä ohjausalan ammattilaisen ajattelussa konkreettisesti niin, että ohjaaja pyrkisi aktiivi-

sesti välttämään kulttuuriin ja etnisyyteen liittyviä teemoja ohjauskeskustelussa, eikä huomioisi ohjattavien kulttuurisia taustoja tai etnisiä eroavaisuuksia.

Identiteettitietoiset arkiteoriat puolestaan edustavat ajattelutapaa, jossa ajatellaan, että sosiaaliset identiteetit ja erilaiset ryhmät tulisi nimenomaan nähdä ja huomioida, jotta ryhmien välisiä suhteita voitaisiin parantaa (Leslie, ym., 2020). Identiteettitietoisiin arkiteorioihin lukeutuvat esimerkiksi multikulturalistinen sekä polykulturalistinen arkiteoria. Identiteettitietoisia arkiteorioita voidaan lähestyä sosiaalisen identiteetin teorian kautta siten, että niiden näkyminen ajattelussa ilmenee yksilön pyrkimyksenä tulla tietoiseksi oman ajattelunsa vinoumista ja yhteiskunnan syrjivistä rakenteista. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan ihmiset ovat luontaisesti taipuvaisia ajattelemaan vinoutuneesti ja suosimaan omia sisäryhmiään (Bettencourt ym., 2001; Brown, 2000). Identiteettitietoiset arkiteoriat pitävät sisällään oletuksen siitä, että jos vinoutuneita ajattelutapoja tai syrjiviä yhteiskunnallisia rakenteita ei tehdä näkyviksi tai tiedosteta, ei niihin voida myöskään puuttua. Tämä tarkoittaa myös sitä, että ryhmien välistä negatiivista dynamiikkaa ei voida ajattelutavan mukaan parantaa, jos heikosti arvostetut sosiaaliset identiteetit jätetään huomaamatta (Konrad ym., 2021). Identiteettitietoiset arkiteoriat voisivat näkyä ohjausvuorovaikutuksessa ja esimerkiksi niin, että etnisen ja kulttuurisen taustan väistelemisen ja ohipuhumisen sijaan ohjauksessa käsiteltäisiin kriittisesti sellaisia yhteiskunnallisia rakenteita, jotka muokkaavat yksilöiden ja ryhmien elämäntilanteita (Souto & Sotkasiira, 2022).

2.2.1 Värisokea arkiteoria

Värisokeaa arkiteoriaa käsitellään tutkimuksessa usein ainoana identiteettisokeana arkiteorianana. Se on myös monesti sekoitettu erilaisissa asenneväittämässä muihin identiteettisokeisiin arkiteorioihin, kuten assimilaatioon ja meritokratiaan (esim. Neville ym., 2000). Toisinaan teoreettisella tasolla assimilaatio ja meritokratiaa pidetään tietoisesti värisokeuden muotoina (esim. Stevens ym., 2008). Tutkijat ovat kuitenkin argumentoineet, että kyseiset arkiteoriat tulisi nähdä toisistaan erillisinä, sillä ne eroavat keskenään konseptuaalisesti ja nii-

den ajattelussa näkymisen vaikutukset ovat keskenään erilaiset (Grigoryev, & Berry, 2021; Leslie ym., 2020). Näin ollen yksimielisyyttä ei ole saavutettu siitä, miten värisokea arkiteoria, assimilaatio ja meritokratia suhteutuvat toisiinsa. Monissa määritelmässä ja värisokeaa ajattelutapaa koskevissa tutkimuksissa värisokean arkiteorian sisältä tunnistetaan myös erilaisia muotoja, joita ovat esimerkiksi ihmisten yksilöllisten ominaisuuksien korostaminen sekä samankaltaisuuksien painottaminen (esim. Jansen ym., 2016; Levin ym., 2012; Grigoryev & Berry, 2021).

Joskus virheellisesti luullaan, että värisokea arkiteoria on käsitteenä kehittynyt 1960-luvulla Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeen seurauksena (esim. Cho ym., 2018), vaikka todellisuudessa siitä on puhuttu käsitteenä jo 1800-luvulla (Yogeeswaran ym., 2018). 1960-luvun kansalaisoikeusliike kuitenkin nosti värisokean arkiteorian käsitteenä tunnetuksi. Esimerkiksi liikettä johtaneen Martin Luther Kingin kuuluisassa ”I have a dream” -puheessa värisokeus näkyi selkeästi unelmana siitä, että ihmisiä ei arvioitaisi ihonvärin, vaan luonteenpiirteiden perusteella (King, 1963/2008). Rattan ja Ambady (2013) toteavat, että jo 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeessä värisokealla arkiteorialla pyrittiin edistämään yhdenvertaisuutta, näkemällä ihmiset ennen kaikkea ainutlaatuisina yksilöinä, etnisestä taustasta tai ihonväristä riippumatta. Heidän mukaansa liikkeen keskiössä olivat erityisesti afroamerikkalaisiin kohdistuvan rasismien ja syrjinnän vastustaminen sekä etnisten ryhmien välien parantaminen. Värisokealla arkiteorialla on siis pitkä perinne ryhmien välisten suhteiden parantamisessa.

Värisokeaa arkiteoriaa on määritelty tutkimuksissa useilla eri tavoilla. Esimerkiksi joidenkin tutkijoiden mukaan sillä viitataan ajatukseen tai uskemukseen siitä, että ihmisten erilaiset ryhmäjäsennydet, kuten kuuluminen etniseen vähemmistöön tai enemmistöön, tulisi jättää huomiotta tai kokonaan huomaamatta (esim. Plaut ym., 2009; Ryan ym., 2007). Huomaamatta jättäminen tulisi tehdä ennen kaikkea siksi, että erilaisia ryhmäjäsennyksiä pidetään värisokeassa arkiteoriassa epäolennaisina: esimerkiksi niillä ei ajattelutavan mukaan pitäisi olla mitään merkitystä päätöksenteossa, opiskelijavalinnoissa tai

uravaihtoehtoihin liittyvissä pohdinnoissa (Neville ym., 2000; Richeson & Nussbaum, 2004). Toisaalta värisokea arkiteoria saattaa näkyä ajattelussa myös pyrkimyksenä välttää ihmisten jakamista etnisiin ja kulttuurisiin ryhmiin, sillä jakamisen ajatellaan mahdollistavan sisäryhmien suosimisen ja ulkoryhmien syrjimisestä (Rattan & Ambady, 2013). Värisokea arkiteoria pitääkin sisällään oletuksen siitä, että ihmisten yhdenvertaista kohtelua voidaan parhaiten edistää silloin, kun ihmisten monimuotoisuus, erilaisuus ja sosiaaliset identiteetit jätetään kokonaan huomiotta (Yogeeswaran ym., 2018).

Osa tutkijoista puolestaan ajattelee, että värisokea arkiteoria ei ole pelkääntään sosiaalisten identiteettien ja ryhmäjäsenyyksien huomiotta jättämistä. Sen sijaan värisokea arkiteoria voidaan joidenkin tutkijoiden mukaan määritellä siten, että siinä nähdään kannattavana huomioida vain sellaiset ryhmäidentiteetit tai tekijät, jotka yhdistävät kaikkia tarkastelun kohteena olevia ihmisiä (esim. Wilton ym., 2019; Wolsko ym., 2000). Näin vältetään sisäryhmiin ja ulkoryhmiin jakautumiselta, mutta tunnustetaan kuitenkin kaikkia yhdistävä yhteinen identiteetti. Joidenkin tutkimusten mukaan uuden yhteisen sosiaalisen identiteetin luomiseen perustuva värisokea arkiteoria voisi olla hyödyllistä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kehittymiselle (Gaertner ym., 1993; Wolsko ym., 2000). Itseluokitteluteorian valossa voitaisiin puhua siis ihmisyydentiteetistä tai sellaisista sosiaalisista identiteeteistä, jotka kattaisivat kaikki tarkastelun kohteena olevat ihmiset. Tutkimuksessa tätä värisokean ajattelutavan muotoa nimitetään usein samankaltaisuuden painottamiseksi (Grigoryev & Berry, 2021).

Joidenkin tutkijoiden mukaan värisokea arkiteoria voidaan määritellä myös siten, että sitä ilmentävässä ajattelussa ei huomata mitään sosiaalista identiteettiä, ei edes sellaista, joka yhdistää kaikkia tarkastelun kohteena olevia ihmisiä. Sen sijaan värisokea arkiteoria ilmenee tutkijoiden mukaan pyrkimyksenä kiinnittää huomiota vain ihmisten yksilöllisiin ja ainutlaatuisiin ominaisuuksiin (esim. Jansen ym., 2016; Levin ym., 2012). Tätä värisokean arkiteorian muotoa voitaisiin kuvata sanonnalla, että kirjaa ei voida tuomita sen kansien perusteella. Itseluokitteluteorian valossa voitaisiin puhua siis henkilökohtaisten identiteettien huomaamisesta ryhmäidentiteetin sijaan.

Yhteistä kaikille värisokean arkiteorian muodoille on se, että ne ilmenevät yksilön pyrkimyksenä jättää huomiotta kaikki sellaiset sosiaaliset identiteetit, jotka jakavat ihmisiä eri ryhmiin, sillä jakaminen altistaa konflikteille ja syrjinnälle. Moni tutkija määrittelee värisokean arkiteorian nykyään niin, että siinä yhdistyvät pyrkimys kääntää huomio joko yksilöllisiin ominaisuuksiin tai kaikkia ihmisiä yhdistäviin sosiaalisiin identiteetteihin (esim. Meeussen ym., 2014; Rosenthal, & Levy, 2013). Toisaalta nämä kaksi vaihtoehtoa voidaan nähdä myös värisokean arkiteorian kahtena täysin erillisinä, toisistaan irrallisina muotoina (Gündemir ym., 2019).

Värisokean arkiteorian vaikutuksia ryhmien välisiin suhteisiin on tutkittu melko paljon. Joidenkin tutkimusten mukaan värisokean arkiteorian välittymisen ajattelusta näyttäisi vähentävän tiedostamia tai avoimesti ilmaistuja ennakkoluuloja ja stereotyyppioita (Leslie, ym., 2020; Whitley & Webster, 2019; Wolsko, ym., 2000). Toisaalta ajattelutapa on yhdistetty multikulturalistista arkiteoriaa vahvempiin, tiedostamattomiin tai välittömiin ennakkoluuloihin sekä stereotyyppioihin. Lisäksi värisokean arkiteorian on todettu vähentävän ennakkoluulojen ääneen ilmaisemista. (Correll ym., 2008; Apfelbaum ym., 2010; Apfelbaum ym., 2008; Richeson & Nussbaum, 2004; Ryan ym., 2007.) Käsitteet sosiaalisesti hyväksyttävistä ajatuksista ja mielipiteistä saattavat vaikuttaa siihen, kuinka avoimesti välittömistä tai tiedostamattomista stereotyyppioista ja ennakkoluuloista kerrotaan muille. Vaikuttaisikin siltä, että värisokea arkiteoria ei onnistu purkamaan haitallisia ennakkoluuloja ja stereotyyppioita, vaikka ajattelutapa tutkimusten mukaan vähentääkin niiden ääneen ilmaisemista. Näin ennakkoluulot ja stereotyyppiat saattavat vaikuttaa huomaamatta ohjaajaan ajatteluun ja ohjattavista tekemiin oletuksiin, vaikka ohjaaja ei sitä itse tunnistaikaan. Ihmiset toki voivat tilapäisesti tukahduttaa ajatuksiaan ja uskomuksiaan ryhmistä, mutta pidemmällä aikavälillä ryhmiä koskevat ennakkoluulot näyttäisivät palaavan entiselleen tai säilyvän ajattelun taustalla (Correll ym., 2008).

Värisokeasta arkiteoriasta tiedetään myös se, että sillä on vaikutuksia siihen, miten vähemmistöihin kuuluvat viihtyvät ja suoriutuvat erilaisissa tilanteissa. Tyypillisesti vähemmistöihin kuuluvat kokevat ajattelutavan enemmän

ulossulkeväksi kuin mukaansa ottavaksi (Meeussen ym., 2014). Esimerkiksi johtajan ajattelussa ilmenevän värisokean arkiteorian on huomattu ennakoivan vähemmistöihin kuuluvien etäännyttäytymistä työyhteisöistä ja vahvistavan kokemusta identiteettiin kohdistuvasta uhasta (Meeussen ym., 2014). Lisäksi työyhteisössä ilmenevän värisokean ajattelutavan on todettu heikentävän vähemmistöihin kuuluvien psyykkistä sitoutumista työyhteisöön (Plaut ym., 2009). Värisokea arkiteorian ilmeneminen ihmisten ajattelusta ei puolestaan vaikuta enemmistöihin kuuluviin edellä mainituilla tavoilla, vaan vaikutukset ovat sen sijaan melko neutraaleja (Meeussen ym., 2014). Värisokean arkiteorian on myös huomattu vaikuttavan negatiivisesti vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kognitiiviseen suoriutumiseen lyhytaikaisissa vuorovaikutustilanteissa, jotka käydään enemmistöihin kuuluvien ihmisten kanssa (Holoien, & Shelton, 2012). Keskustelutilanteissa enemmistöihin kuuluvien taholta tapahtuva vuorovaikutus on värisokean arkiteorian seurauksena myös epäystävällisempää (Cho ym., 2018). Lisäksi rodullisen tai etnisen identiteetin välttely puheessa voi haitata vuorovaikutusta, luovaa ongelmanratkaisua ja erilaisissa tilanteissa suoriutumista (Cho ym., 2018; Norton ym., 2006). Näin ollen värisokean arkiteorian ilmeneminen saattaa vaikuttaa siihen, millaisiksi vähemmistöihin kuuluvat kokevat erilaiset ohjaustilanteet ja keskustelut.

Värisokeaa arkiteoriaa on tutkimuksessa kritisoitu useista eri syistä. Esimerkiksi vaikka värisokea arkiteoria pitää sisällään oletuksen siitä, että ihmiset saavat halutessaan säilyttää omat vähemmistöidentiteettinsä, niin todellisuudessa ajattelutapa vaikuttaisi säilyttävän enemmistön identiteetin ja kulttuurin yhteisen ihmisyyden normina (Devos & Banaji, 2005). Värisokea arkiteoria korostuukin joidenkin tutkimusten mukaan enemmän enemmistöjen kuin vähemmistöjen ajattelussa (Ryan ym., 2007). Jos enemmistön identiteetti, arvot ja kulttuuri toimivat yhteisen ihmisyyden normeina, ne saattavat muuttua yhteiskunnassa tai organisaatiossa arvostetuiksi ja odotetuiksi piirteiksi. Tutkimus onkin osoittanut, että värisokea arkiteoria saa ihmiset helposti uskomaan, että heidän ryhmälleen tärkeät arvot ovat yhteneväisiä muiden ryhmien kanssa (Wolsko ym., 2000). Näin ollen värisokea arkiteoria saattaa näkyä ohjaajien ajat-

telussa esimerkiksi siinä, kuinka vahvoja ja todenmukaisia oletuksia ohjaajat tekevät ohjattavien ajattelutavoista, arvoista ja tavoitteista.

Vähemmistöihin kuuluvat ihmiset saattavat jopa kokea värisokean arkiteorian uhkaavaksi omalle identiteetilleen ja he saattavat kokea myös painetta sulautua enemmistön kulttuuriin (Derks ym., 2007; Kirby ym., 2020). Jos vähemmistöihin kuuluvat ihmiset kokevat tarpeeksi painetta mukautua enemmistön kulttuuriin, he saattavat joutua käyttäytymään sellaisilla tavoilla, jotka eivät sovi yhteen heidän identiteettinsä tai kulttuurinsa kanssa (Hopkins, & Blackwood, 2011). Lisäksi erilaisten taustojen huomiotta jättäminen johtaa myös vähemmistöjen rikkaan historian, kulttuurin sekä syrjivien yhteiskunnallisten rakenteiden huomiotta jättämiseen. Vähemmistöihin kuuluvat yksilöt eivät myöskään välttämättä halua tulla kohdatuksi ilman itselle tärkeää ryhmäidentiteettiä, sillä ihmisillä on kuitenkin luontainen tarve kokea ryhmään kuuluvuutta (Hogg ym., 2008). Värisokean arkiteorian mukainen ajattelu näyttäisikin normalisoivan enemmistöjen dominoivaa asemaa, samaan aikaan toiseuttaen vähemmistöidentiteetin omaavia ihmisiä (Knowles ym., 2009; Plaut ym., 2009).

Värisokean arkiteorian muotoa, jossa kaikki ihmiset nähdään yhden suuren ryhmän jäseninä samankaltaisuuksia korostaen, on kritisoitu siitä, että tutkimukset osoittavat rodullisen identiteetin olevan muiden demografisten ominaisuuksien ohella yksi ensimmäisistä, sekunnin sadasosissa havaittavista ominaisuuksista, joiden perusteella ihmiset kategorisoivat toisiaan (Bar-Haim ym., 2006; Ito & Urland, 2003; Montepare & Opeyo, 2002). Värisokea arkiteoria jättää siis huomioimatta ihmisten luontaisen tarpeen luokitella muita ihmisiä ominaisuuksien perusteella ryhmiin ja sosiaalisiin kategorioihin (Maner ym., 2012; Turner ym., 1987). Toisaalta tutkijat ovat kritisoineet myös sitä värisokean arkiteorian muotoa, jossa korostetaan jokaisen ihmisen yksilöllisiä ominaisuuksia. Huomion kiinnittämistä ryhmäjäsenyyksien sijasta pelkästään toisten ihmisten ainutlaatuisiin ja yksilöllisiin ominaisuuksiin pidetään kognitiivisesti niin kuormittavana, ettei se käytännössä ole pitkällä aikavälillä ylipäättään mahdollista (Fiske ym., 1999; Rosenthal & Levy, 2010).

Uskomisen siihen, että eri demografisten ryhmien väliset erot voidaan ja pitäisi jättää huomioimatta, saattaa antaa enemmistöihin kuuluville virheellisesti mahdollisuuden uskoa, että he käyttäytyvät oikeudenmukaisesti. Enemmistöihin kuuluvat voivat ajatella, että he kohtelevat kaikkia samalla tavalla, jolloin epätasa-arvoisuuden lieventämistä pidetään tarpeettomana. Tosiaankin, värisokean arkiteorian ilmeneminen ajattelussa on liitetty voimakkaampaan uskoon siitä, että elämme oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa (Neville ym., 2000). Värisokean arkiteorian ilmeneminen ajattelussa myös heikentää kykyä tunnistaa syrjivää ja rassistista käytöstä (Apfelbaum ym., 2010). Esimerkiksi vaikka Yhdysvalloissa esiintyvistä rasismista ja ihonväriin perustuvasta syrjinnästä on merkittävää näyttöä, niin 80 % valkoihoisista amerikkalaisista uskovat, että mustaihoisilla on valkoihosiin verrattuna yhtä hyvät mahdollisuudet saada työ, koulutus ja asunto (Sidanius & Pratto, 1999). Värisokean arkiteorian onkin huomattu lisäävän ajattelun vinoumia sekä toisaalta myös epäystävällistä käytöstä vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä kohtaan (Apfelbaum ym., 2008; Richeson & Nussbaum, 2004; Vorauer ym., 2009).

Purdie-Vaughns ym. (2008) toteavat, että osa värisokeaan arkiteoriaan kohdistuvasta kritiikistä liittyy vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kokemaan heikkoon arvostukseen. Värisokea arkiteoria voi saada leimattuihin vähemmistöryhmiin kuuluvat ihmiset epäilemään sitä, että arvostetaanko heitä ja heidän ryhmäänsä enemmistöjen hallitsemisessa ympäristöissä, kuten työpaikoilla tai oppilaitoksissa, jos arvostusta ei ilmaista ääneen. Vähemmistöihin kuuluvat saattavat kokea arvostuksen puutetta erityisesti niissä tilanteissa, joissa heidän ryhmäänsä on joutunut historiallisesti stereotyyppien, syrjinnän ja rodullistamisen kohteeksi. Purdie-Vaughnsin ja kumppaneiden mukaan arvostuksen puute heijastuu vähemmistöille usein monista yhteiskunnallisista asioista, kuten heikosta representaatiosta ja valta-asemissa olevien vähemmistöryhmien edustajien vähäisyydestä.

2.2.2 Multikulturalistinen arkiteoria

Multikulturalistinen arkiteoria lähestyy ryhmien välisen dynamiikan parantamista identiteettisokeisiin arkiteorioihin verrattuna perustavanlaatuisesti eritavalla. Ryhmäjäsennyksien häivyttämisen sijasta multikulturalistisessa ajattelutavassa pyritään nimenomaan huomaamaan ja tunnistamaan ihmisten eroavaisuudet, säilyttämään pluralistisen yhteiskunnan monimuotoisuus sekä arvostamaan ihmisten erilaisia taustoja (Plaut ym., 2009; Rosenthal & Levy, 2012). Edellä mainitut ajattelutapaan sisältyvät pyrkimykset erilaisuuden tunnistamiseen ja säilyttämiseen kuvastavat hyvin sitä, kuinka kulttuurit nähdään multikulturalistisessa arkiteoriassa toisistaan erillisinä, melko ajattomina ja pysyvinä, eri ryhmiä erottavina tekijöinä. (ks. esim. Levin ym., 2012; Rissanen, 2021; Verkuyten ym., 2020). Eroavaisuuksia halutaan multikulturalistisessa ajattelussa jopa korostaa ja juhlistaa, sillä niiden ajatellaan rikastuttavan ja hyödyttävän yhteiskuntaa (Plaut ym., 2011). Usein multikulturalistiseen ajatteluun sisältyy oletus siitä, että erilaisista etnisistä ja kulttuurisista ryhmistä tulisi oppia mahdollisimman paljon, jotta ryhmien välistä ymmärrystä voitaisiin lisätä (Rosenthal & Levy, 2010). Pyrkimys kaikkien kulttuurien säilyttämiseen kertoo siitä, että multikulturalistisessa arkiteoriassa etnisten ja kulttuuristen ryhmien välillä ei nähdä hierarkiaa, vaan kaikki ryhmät nähdään ajattelutavassa yhtä tärkeinä ja säilyttämisen arvoisina (Levin ym., 2012).

Multikulturalistista arkiteoriaa on hyödynnetty ideologisesti sekä koulutuksen kentällä että kansallisen tason politiikassa 1970-luvulta lähtien (Banks, 2004; Morris ym., 2015). Erityisesti Kanadassa, Pohjoismaissa ja vaihtelevissa määrin myös muissa länsimaissa ajattelutavan avulla on haluttu suojella kulttuurisia ja etnisiä vähemmistöjä paineilta sulautua enemmistön kulttuuriin. Chon ym. (2018) mukaan käsite juontaa alun perin juurensa Kanadassa 1980-luvulla säädettyyn lakiin, jolla pyrittiin turvaamaan kulttuurisen moninaisuuden säilyminen ja alkuperäiskansojen asema yhteiskunnassa. Batkhinan ym. (2022) mukaan multikulturalistisella ajattelulla on pyritty vastaamaan pluralististen yhteiskuntien kulttuurisen ja etnisen monimuotoisuuden kasvuun sekä tarpeeseen osallistaa eri taustoista tulevia ihmisiä. Heidän mukaansa multikulturalis-

tisen arkiteorian yleistyminen kansallisen tason politiikassa on usein nähty kriittikkinä ja vastalauseena sellaiselle värisokealle ajattelutavalle, joissa kulttuureja on pyritty yhtenäistämään kohti valtaväestön edustamaa kulttuuria, elämäntyyliä ja kulttuuri-identiteettiä. Koska multikulturalistista arkiteoriaa on tutkittu hyvin erilaisilla tieteenaloilla ja monissa eri konteksteissa, on käsite saanut aikojen saatossa useita, toisistaan eroavia merkityksiä. Yleisesti ottaen multikulturalistisen ajattelun määritelmiin näyttäisi kuitenkin sisältyvän sen alkuperäinen idea erilaisuuden arvostamisesta ja erilaisten kulttuurien säilyttämisestä.

Vaikka äkkiseltään multikulturalistinen arkiteoria voi vaikuttaa vastakkaiselta identiteettisokeisiin arkiteorioihin verrattuna, niin arkiteorioiden välinen suhde ei ole täysin yksiselitteinen. Teoreettisella tasolla ajattelutavoissa on toki paljon eroja: esimerkiksi multikulturalistisessa ajattelussa ryhmien väliset eroavaisuudet pyritään huomaamaan, kun taas identiteettisokeissa ajattelutavoissa ei. Eroista huolimatta esimerkiksi värisokea akriteoria ja multikulturalistinen arkiteoria korreloivat ajattelutapoina keskenään joissakin tutkimuksissa (esim. Ryan ym., 2007). Ajattelutavat voivatkin mahdollisesti olla toisiaan tukevia ja täydentäviä, enemmän kuin vaihtoehtoisia ja toisiaan poissulkevia. On tärkeää myös huomata, että multikulturalistisella arkiteorialla ja identiteettisokeilla arkiteorioilla on sama päämäärä: taistella epätasa-arvoa vastaan ja vähentää ryhmien välistä negatiivista dynamiikkaa (Rissanen, 2021).

Multikulturalistista arkiteoriaa on jäsenneily vaihtelevien määritelmien perusteella erilaisiin ulottuvuuksiin. Rosenthal ja Levy (2010, 2012) esittävät, että multikulturalistisesta ajattelusta voidaan hahmottaa kulttuurien säilyttämiseen tähtäävä pyrkimys, jonka taustalla on erilaisten sosiaalisten identiteettien näkeminen itseisarvoisina ja sen takia säilyttämisen arvoisina. Kulttuurien säilyttämistä korostavassa näkökulmassa ajatellaan, että etnisissä ja kulttuurisilla ryhmillä on erilaiset tarinat, perinteet, tavat ja arvot, joita ryhmien jäsenten tulisi voida ilmaista ja ylläpitää. Ajattelutavan mukaan ryhmien välinen harmonia voidaan saavuttaa, jos kunnioitamme ja juhlistamme moninaisuutta sekä tunnistamme jokaisen ryhmän ominaisuudet (Rosenthal & Levy, 2010).

Toinen Rosenthalin ja Levyn (2010, 2012) tunnistama multikulturalistisen ajattelun ulottuvuus liittyy tärkeinä pidettyihin eroavaisuuksiin. Ulottuvuudessa keskitytään etnisten ja kulttuuristen ryhmien välillä oleviin eroavaisuuksiin ja niistä oppimiseen. Sen myötä ihmiset voivat ajatella, että eroavaisuuksien tunnistaminen sekä esimerkiksi tavoista ja perinteistä oppiminen auttaa ymmärtämään erilaisten ihmisten elämiä, kokemuksia ja näkökulmia, minkä puolestaan uskotaan parantavan ryhmien välisiä suhteita (Grigoryev & Berry, 2021). Lisäksi ennakkoluulojen ajatellaan johtuvan virheellisestä tiedosta tai tiedon puutteesta ja ryhmien välisien konfliktien syntyvän erilaisuuden huomaamatta jättämisestä. Kolmas tunnistettu multikulturalistisen arkiteorian ulottuvuus liittyy ryhmien panoksen arvostamiseen. Tämä näyttäytyy multikulturalistisessa ajattelussa siten, että erilaisten ryhmien myönteiset yhteiskunnalliset ponnistelut pyritään huomaamaan ja niitä pyritään arvostamaan (Rosenthal & Levy, 2010, 2012). Arvostuksen ajatellaan johtavan kunnioitukseen ja näin ollen parempiin ryhmien välisiin suhteisiin.

Multikulturalistisen arkiteorian vaikutuksia on tutkittu melko paljon. Ajattelutapa on negatiivisesti yhteydessä etnosentrismiin, taipumukseen suosia hierarkkisia ryhmien välisiä suhteita sekä taipumukseen suosia omaa sisäryhmää (Courtois & Herman, 2015; Ryan ym., 2007; Wolsko ym., 2000; Wolsko ym., 2006). Tutkimuksissa on myös havaittu, että sekä enemmistöihin että vähemmistöihin kuuluvat ihmiset arvioivat ulkoryhmiä positiivisemmin ja ovat halukkaampia toimimaan muihin ryhmiin kuuluvien ihmisten kanssa, kun multikulturalismi painottuu heidän ajattelussaan (Verkuyten, 2005; Vorauer ym., 2009; Wolsko, ym., 2006). Ajattelutavan on lisäksi todettu olevan negatiivisesti yhteydessä sekä tiedostamattomiin että tiedostettuihin ennakkoluuloihin ja ajattelun vinoumiin - negatiivinen yhteys on värisokeaan arkiteoriaan verrattuna voimakkaampi sekä tiedostettujen että tiedostamattomien ennakkoluulojen osalta (Leslie ym., 2020; Richeson & Nussbaum, 2004; Whitley & Webster 2019). Kuitenkin heti ryhmien välisten konfliktitilanteiden jälkeen multikulturalistisen arkiteorian on havaittu olevan värisokeaa arkiteoriaa voimakkaammin yhteydessä ennakkoluuloihin (Correll ym., 2008). Ryhmien väliset konfliktitilanteet ja

ulkopuolelta tulevat uhat vaikuttaisivat myös heikentävän ihmisten taipumusta ajatella multikulturalistisesti (Davies ym., 2008; Verkuyten, 2009b).

Useiden tutkimusten perusteella vaikuttaisi siltä, että monet multikulturalistisen ajattelun hyödyt koskettaisivat erityisesti vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Multikulturalistisen ajattelutavan on todettu tukevan esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvien itsetuntoa, suoriutumista kognitiivisissa tehtävissä sekä kokemusta osallisuudesta ja hyväksytyksi tulemisesta (Gündemir ym., 2019; Holoien & Shelton, 2012; Jansen ym., 2016; Meeussen ym., 2014; Plaut ym., 2009; Verkuyten, 2009a; Wilton ym., 2015). Lisäksi multikulturalismi näyttäytyy ihmisille vähemmistöjä reilusti kohtelevana ajattelutapana ja on myös tosiasiallisesti yhteydessä vähäisempään syrjintään (Gündemir & Galinsky, 2018; Leslie ym., 2020). Joissakin tutkimuksissa multikulturalistisen ajattelun on havaittu olevan positiivisesti yhteydessä moninaisuutta tukevien toimenpiteiden kannatukseen (Leslie ym., 2020; Wolsko ym., 2006).

Vaikka multikulturalistisen ajattelun on havaittu tukevan monella tapaa ryhmien välistä positiivista dynamiikkaa, on sitä myös kritisoitu useista erisyistä. Osa kritiikistä kohdistuu siihen, että multikulturalistisen arkiteorian pyrkimys ihmisten ”ryhmittelyyn” tai ryhmien huomaamiseen vie huomion ryhmien välisiin eroihin. Wolskon ym. (2000) mukaan multikulturalistisessa ajattelussa ryhmien väliset erot koetaankin suurempina, kuin mitä esimerkiksi värisokeaa arkiteoriaa ilmentävässä ajattelussa. Joidenkin tutkijoiden mukaan eroihin keskittyminen vaikeuttaa yhdistävien tekijöiden huomaamista, jota pidetään tärkeänä ohjaajan taitona sekä toimivan ohjaussuhteen edellytyksenä etenkin monikulttuurisessa ohjauksessa (mm. Korhonen & Puukari, 2013).

Multikulturalistiseen arkiteoriaan liittyvä ryhmien välisiin eroihin keskittyminen aiheuttaa jakolinjoja ryhmien välille ja ylläpitää sosiaalisia jaotteluita. Multikulturalistisen arkiteorian on ajateltu pahimmillaan johtavan yhteiskunnan epäyhtenäisyyteen, segregaatioon, separatismiin, eriytymiseen ja pirstaloitumiseen, tai näiden asioiden rationalisointiin ja oikeuttamiseen (Brewer, 1997; Verkuyten, 2005; Verkuyten ym., 2020). Eriytymistä saattaa aiheuttaa myös se, että ihmiset eivät aina ole samaa mieltä kaikista muiden kulttuurien arvoista ja

ajattelutavoista. Multikulturalistiseen arkiteoriaan sisältyy kuitenkin pyrkimys moninaisuuden säilyttämisestä sekä kunnioittamisesta ja erilaisuuden juhlistamisesta. Näin ollen muiden kulttuurien arvosteleminen ja epäkohtien esille nostaminen voi olla ajattelutavassa haastavaa (Morris ym., 2015). Rakentavien keskustelujen aloittamisen sijaan ajattelutapa voikin pakottaa ihmiset ottamaan etäisyyttä muihin ryhmiin ja hyväksymään muissa kulttuureissa olevia syrjiviä rakenteita, kuten rasismia, homofobiaa ja seksismiä.

Plaut ym. (2011) ovat arvostelleet multikulturalismia myös siitä, että sen mukainen ajattelutapa näyttäisi lisäävän ulkopuolisuuden tunnetta, erityisesti enemmistöihin kuuluvien keskuudessa. Plautin ja kumppaneiden mukaan tämä johtuu siitä, että enemmistöihin kuuluvat harvoin mieltävät itseään kovin moninaisiksi tai erilaisiksi. Juuri erilaisuus ja moninaisuus ovat multikulturalistisessa ajattelussa arvostettavia ja juhlittaviksi ominaisuuksiksi koettuja piirteitä. Ehkä juuri erilaisuuden arvostamisen vuoksi vähemmistöihin kuuluvilla, korkeasti koulutetuilla ja maahanmuuttajavaltaisilla alueilla asuvilla ihmisillä on useiden tutkimusten mukaan taipumus multikulturalistiseen ajatteluun, kun taas enemmistöihin kuuluvien ajattelussa korostuu värisokeaa arkiteoriaa ilmentävä ajattelu (Arends-Tóth & Vijver, 2003; Breugelmans & Van De Vijver, 2004; Ryan ym., 2007; Ryan ym., 2010; Verkuyten, 2005; Wolsko ym., 2000).

Sellaiset vähemmistöihin kuuluvat ihmiset, jotka eivät identifioitu vahvasti vähemmistöryhmän sosiaalisen identiteetin kanssa, saattavat kokea multikulturalistisen ajattelutavan itselleen epämukavaksi (Kirby & Kaiser, 2021; Verkuyten, 2009a). Epämukavuuden kokemusta on selitetty sillä, että multikulturalismi saattaa luoda paineita toimia tavoilla, joita pidetään kyseessä olevalle ihmisryhmälle stereotyyppisinä. Gutiérrezin ja Unzuetan (2010) mukaan multikulturalistinen ajattelutapa luokin mieltymystä sellaisia ihmisiä kohtaan, jotka toimivat heihin kohdistuvien stereotyyppien mukaisesti.

Osa multikulturalistiseen arkiteoriaan kohdistuvasta kritiikistä liittyy siihen, että se vaikuttaisi painottavan liikaa "alkuperäisten" tai "puhtaiden" identiteettien huomioimista, eikä näin ollen tunnista identiteettien intersektionaalisuutta ja moniulotteisuutta (Grigoryev & Berry, 2021; Kelley, 1999). Multikul-

turalistisesta ajattelusta kumpuavat pyrkimykset erilaisten sosiaalisten identiteettien tunnistamiseen ja säilyttämiseen näyttäisivät vahvistavan essentialistista ajattelua, eli ajattelutapaa, jossa kulttuuriset ja etniset ominaisuudet nähdään muuttumattomina ja pysyvinä (Bernardo ym., 2016; Wilton ym., 2019). Essentialistiset uskomukset voivat antaa ihmisille syyn nähdä ryhmien välisen epätasa-arvon vähemmän ongelmallisena, sillä essentialistisen ajattelutavan mukaan epätasa-arvo perustuu todellisiin ja muuttumattomiin eroihin ryhmien välillä (Wilton ym., 2019). Essentialismiin viittaisi myös se, että monien tutkimusten mukaan multikulturalistinen ajattelutapa on yhteydessä vahvoihin stereotyyppioihin - myös silloin, kun ryhmäeroja käsitellään positiivisessa valossa (Bigler, 1999; Gutiérrez & Unzueta, 2010; Ryan ym., 2007; Wittig & Molina, 2000; Wolsko ym., 2000). Yhteys ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen, sillä joissakin tutkimuksissa multikulturalistinen ajattelutapa on myös yhdistetty pienempiin stereotyyppioihin (Leslie ym., 2020). Multikulturalistista ajattelua ja eroavaisuuksien juhlistamista on kuitenkin syytetty aika ajoin stereotyyppioiden vahvistamisesta ja liian voimakkaista kulttuureita koskevista yleistyksistä (Gorski, 2016).

2.2.3 Polykulturalistinen arkiteoria

Polykulturalistinen arkiteoria on käsitteenä suhteellisen uusi, eikä siihen liittyvää empiiristä tutkimusta tai keskustelua sen teoreettisista heikkouksista ja vahvuuksista ole juurikaan ehditty käydä (Rosenthal & Levy, 2010). Se ei käsitteenä juonna juuriaan multikulturalistisen tai värisokean arkiteorian tavoin yhteiskunnalliseen politiikkaan, vaan se ponnistaa edellisistä poiketen tieteellisen tutkimuksen kentältä. Historioitsija Kelley (1999) esitteli käsitteen ensimmäisen kerran. Käsitteellä hän pyrki havainnollistamaan ajatusta siitä, kuinka erilaiset kulttuurit ja etniset ryhmät ympäri maailman ovat olleet keskenään vuorovaikutuksissa läpi historian. Myöhemmin myös muut historioitsijat ovat pyrkineet havainnollistamaan käsitettä eri tavoin. Muun muassa Prashad (2001) kuvailee kirjassaan, kuinka esimerkiksi Afrikasta ja Aasiasta tulleet vaikutteet ovat muovanneet kung-fun kehitystä, vaikka kyseistä taistelulajia onkin usein pidetty puhtaasti pelkän itäaasialaisen kulttuurin tuotteena. Lisäksi esimerkiksi Flint

(2006) on kirjoittanut siitä, kuinka intialaiset ovat vaikuttaneet historian saatossa monin eri tavoin perinteisen afrikkalaisen lääketietämyksen kehittymiseen, vaikka monesti mielletään, että paikallinen lääkkeisiin liittyvä tietämys olisi ”puhtaasti afrikkalaista”. Kelley (1999) esittääkin, että jokainen meistä on aikaansaannosta tosiinsa vaikuttavista ja risteävistä kulttuureista. Näin ollen identiteetin ymmärtäminen puhtaasti yhden ryhmän tai kulttuurin kautta voi olla harhaanjohtavaa. Erityisesti Rosenthal ja Levy (2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016) ovat tutkineet polykulturalismia yhtenä kulttuuria koskevana arkiteorianä.

Polykulturalistinen ajattelutapa eroaa monella tapaa muista arkiteorioista. Identiteettitietoisena arkiteorianä sillä on kuitenkin monia yhteneväisyyksiä esimerkiksi multikulturalistisen arkiteorian kanssa. Molemmissa arkiteorioissa etnisyys ja kulttuurit tunnustetaan tärkeiksi, näkyviksi ja arvokkaiksi osiksi henkilökohtaista ja sosiaalista identiteettiä. Lisäksi ajattelutapojen väliltä on löydetty vahvoja positiivisia korrelaatioita (esim. Rosenthal & Levy, 2012; Rissanen ym., 2023). Rosenthalin ja Levyn (2010) mukaan polykulturalistisessa arkiteoriassa ei kuitenkaan keskitytä multikulturalistisen arkiteorian tavoin kulttuurien välisiin eroihin, vaan huomio kiinnitetään ryhmien ja kulttuurien väliin vuorovaikutussuhteisiin ja niiden seurauksena syntyneisiin kulttuurien ja ryhmien välisiin yhteyksiin. Näin ollen polykulturalistisessa ajattelussa kulttuurit hahmotetaan dynaamisina ja muovautuvina sekä niiden ”rajat” häilyvinä. Lisäksi polykulturalistisessa ajattelutavassa korostetaan ajatusta siitä, että ei ole olemassa ”alkuperäisiä” tai ”puhtaita” kulttuureita, kun taas multikulturalistisessa ajattelutavassa pyritään tunnistamaan sekä kunnioittamaan kulttuurien omaleimaisia piirteitä ja keskinäisiä eroja (Rosenthal & Levy, 2010). Värisokeasta arkiteoriasta polykulturalistinen arkiteoria puolestaan eroaa niin, että siinä ei pyritä jättämään sosiaalisia identiteettejä huomaamatta. Toki värisokea ajattelutapa saattaa huomioda polykulturalistisen arkiteorian tavoin ihmisiä yhdistäviä tekijöitä, mutta ei niinkään eri ryhmien välistä vuorovaikutusta (Rosenthal & Levy, 2013). Arkiteoriat eivät erotu toisistaan ainoastaan teoreettisesti, vaan esimerkiksi faktorianalyyseissä multikulturalismi, värisokeus ja poly-

kulturalismi erottuvat kolmeksi erilliseksi ajattelutavaksi (Bernardo ym., 2016; Rosenthal & Levy, 2012).

Polykulturalistista ajattelutapaa ei ole tutkimuksissa juurikaan eritelty erilaisiin ulottuvuuksiin. Eroja voi olla kuitenkin sen suhteen, että keskitytäänkö kyseisessä arkiteoriassa huomaamaan ryhmien väliset positiiviset, negatiiviset vai neutraalit vuorovaikutussuhteet ja yhteydet (Grigoryev & Berry, 2021; Rosenthal & Levy, 2010). Positiivisen vuorovaikutuksen huomaaminen voisi tarkoittaa esimerkiksi keskittymistä ryhmien välisen yhteistyön seurauksena syntyneisiin hyödyllisiin tieteellisiin keksintöihin tai arvostettuihin kulttuuriin liittyviin innovaatioihin. Negatiiviseen vuorovaikutukseen keskittyminen puolestaan voisi ajattelun tasolla tarkoittaa vaikkapa sotien, orjuuden ja kolonialismin korostamista. Polykulturalistisen arkiteorian taustalla on joka tapauksessa oletus siitä, että keskittyminen ryhmien väleillä oleviin nykyisiin ja historiallisiin yhteyksiin vähentää negatiivisia asenteita muita ryhmiä kohtaan ja lisää yhteyden tunnetta erilaisten ihmisten kanssa (Rosenthal & Levy, 2012). Yhteneväisyyksien ja vuorovaikutuksen huomaamisen ajatellaan lisäävän avoimuutta erilaisista taustoista tulevien ihmisten kanssa toimimiselle ja ryhmien väliselle vuorovaikutukselle (Rosenthal & Levy, 2010). Tieto pitkään jatkuneesta vuorovaikutuksesta puolestaan auttaa polykulturalistisen ajattelutavan mukaan ymmärtämään, että kulttuurit ovat dynaamisia ja muuntuvia. Avoimuus käsitykselle kulttuurin muuntuvuudesta voi auttaa purkamaan kulttuurissa esiintyviä haitallisia rakenteita, kuten seksismiä tai rasismia (Rosenthal ym., 2014).

Aiemmassa tutkimuksessa polykulturalistinen arkiteoria on yhdistetty moniin hyviin asioihin ja monelta osin se näyttäisikin parantavan ryhmien välisiä suhteita varsin tehokkaasti. Ajattelutapa on negatiivisesti yhteydessä esimerkiksi ennakkoluuloihin, jotka kohdistuvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin sekä maahanmuuttajataustaisiin ihmisiin (Bernardo ym., 2013; Healy ym., 2017; Rosenthal ym., 2012). Vähäisempien ennakkoluulojen lisäksi polykulturalistinen ajattelutapa on yhteydessä myös suurempaan halukkuuteen olla tekemässä vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kanssa sekä vastustaa heihin kohdistuvaa syrjintää (Pedersen ym., 2015; Rosenthal & Levy, 2012; Rosenthal

ym., 2015). Polykulturalistinen ajattelu on yhdistetty joissakin tutkimuksissa suurempaan kulttuuriseen älykkyyteen ja luovuuteen sekä halukkuuteen vastustaa sosiaalista eriarvoisuutta (Bernardo & Presbitero, 2017; Cho ym., 2018; Rosenthal & Levy, 2012). Aiemmin mainittujen asioiden lisäksi polykulturalistinen arkiteoria on negatiivisesti yhteydessä seksististen asenteiden kanssa ja positiivisesti yhteydessä avoimuuteen tarkastella omaa kulttuuria kriittisesti (Rosenthal & Levy, 2012; Rosenthal & Levy, 2014). Multikulturalistiseen arkiteoriaan verrattuna polykulturalistinen arkiteoria eroaa niin, että sillä ei ole havaittu olevan yhteyttä essentialistiseen ajatteluun (Bernardo ym., 2016; Wilton ym., 2019).

Rissanen ym. (2023) ovat yhdistäneet suomalaisessa kontekstissa polykulturalistisen ajattelun halukkuuteen nostaa moninaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja ja kysymyksiä esiin kasvatukseen liittyvissä tilanteissa. Lisäksi Rissanen ja kumppaneiden tutkimuksen perusteella tiedetään, että opettajiksi opiskelevien suomalaisten nuorten ajattelussa korostuvat multikulturalistinen sekä polykulturalistinen arkiteoriat. Näin ollen polykulturalistisella arkiteorialla voi olla keskeinen rooli myös monikulttuurisuusteemojen käsittelemisessä ohjauksen kontekstissa. Suomalaisen ohjauksen kontekstissa polykulturalistinen ajattelu voisi näkyä niin, että ohjaaja korostaisi keskusteluissa kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja kulttuurien dynaamista luonnetta silloin, kun kulttuuri ja etnisuus tulevat puheenaiheiksi. Identiteettitietoisena arkiteorian polykulturalismi antaa ohjaajalle mahdollisuuden nostaa moninaisuuden, kulttuurin ja etnisyyden teemoja osaksi ohjauskeskusteluja, joita pidetään tärkeinä identiteettiä muovaavina tekijöinä.

Koska polykulturalistista arkiteoriaa on toistaiseksi tutkittu melko vähän, on myös siihen kohdistunut kritiikki jäänyt melko vähäiseksi (Rosenthal & Levy, 2010). Ng Tseung-Wong ja Verkuyten (2018) ovat kuitenkin kritisoineet ajattelutapaa siitä, että se saattaa aiheuttaa identiteettiuhkaa sellaisille ihmisille, jotka identifioituvat vahvasti omaan kulttuuriseen tai etniseen ryhmäänsä. Polykulturalistisessa ajattelussa ryhmät saatetaan nimittäin nähdä enemmän häilyvinä, eikä niinkään selkeärajaisina. Rosenthal ja Levy (2013) ovat puolestaan

pohtineet, että voisiko polykulturalistinen ajattelu aiheuttaa suurempaa vihamielisyyttä muita kulttuurisia ja etnisiä ryhmiä kohtaan, jos ihmiset keskittyvät ajattelutavan seurauksena ainoastaan negatiiviseen kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen, kuten sotiin, orjuuteen tai kansanmurhiin. Keskittyminen menneisyyden negatiivisiin ryhmien välisiin vuorovaikutustilanteisiin voisi jopa lisätä katkeruutta niitä ulkoryhmiä kohtaan, jotka ovat toimineet epäoikeudenmukaisesti. Polykulturalistista arkiteoriaa on kritisoitu myös siitä, että aliarvostetut vähemmistöt saattavat jo valmiiksi kokea, että heidän ryhmänsä vaikutus yhteiskuntien tai kulttuurien kehittymiseen on kokonaan sivuutettu tai että ryhmän panos ei ole ollut kovinkaan merkittävä. Keskittyminen siihen, miten muut ryhmät ovat vaikuttaneet heidän ryhmäänsä, saattaa heikentää jo valmiiksi heikkoa itsearvostusta ja toimijuuden kokemusta (Rosenthal & Levy, 2010; 2013).

3 TUTKIMUSKONTEKSTI

3.1 Rasismi Suomessa ja ohjauksen kontekstissa

Useiden selvitysten ja tutkimusten mukaan kokemukset rasismista ja syrjinnästä ovat Suomessa varsin yleisiä ja arkipäiväisiä (Ahmad, 2020; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020; Työ- ja elinkeinoministeriö, 2020, 229–243; Oikeusministeriö, 2023). Rasismi ilmenee muun muassa aatteina, asenteina, toimintana ja toiminnan seurauksina (Rastas, 2007). Kokemukset syrjinnästä ja rasismista ovat monella tapaa haitallisia: ne esimerkiksi heikentävät psyykkistä hyvinvointia, luottamusta viranomaisiin ja tunnetta osallisuudesta (Liebkind, 2000; Liebkind & Jasinskaja-Lahti, 2000; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023b). Euroopan unionin perusoikeusviraston (2023) teettämän tutkimusraportin mukaan Suomessa esiintyy muihin Euroopan maihin nähden suhteellisen paljon rasismia – tarkastelun kohteena olevista maista Suomessa sitä havaittiin eniten. Ohjaajat toimivat usein viranomaistehtävissä etenkin koulumaailmassa, minkä vuoksi olisikin tärkeää kyetä käsittelemään myös rasismiin liittyviä kokemuksia maahanmuuttajataustaisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ohjattavien kanssa. Toistuvat syrjintäkokemukset heikentävät ihmisen luottamusta viranomaisiin kohtaan (Liebkind, 2000), millä voi luonnollisesti olla vaikutusta myös ohjaussuhteen muodostumiselle ja kehittymiselle.

Ohjauksessa tulisi pyrkiä saavuttamaan yhteistä ymmärrystä ohjattavan kohtaamista vaikeuksista ja auttaa tätä etenemään polullaan itselleen merkitykselliseen suuntaan (Peavy, 1999). Tämä ei aina toteudu esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten ohjauksessa. Esimerkiksi afrikkalaistaustaisia naisopiskelijoita on toistuvasti ohjattu toisen asteen koulutukseen (etenkin hoiva-alalle) muihin aloihin suuntautuneista kiinnostuksista, hyvästä koulumenestyksestä sekä suomen kielen taidosta huolimatta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2020). Lisäksi on myös esimerkiksi havaittu, etteivät maahanmuuttajataustaiset nuoret jatka opintojaan korkeakouluihin yhtä usein kuin suomalaisen valtavä-

estöön kuuluvat nuoret, mikä on poikkeuksellista moniin muihin maihin verrattuna (Kalalahti ym., 2019, 78). On myös havaittu, että yksin Suomeen tulleiden nuorten menneisyys ohitetaan usein ohjauskeskusteluissa (Souto, 2020). Menneisyydestä kumpuavien kokemusten oletetaan olevan niin traagisia, että jopa ohjaajat itse epäilevät kykyään kohdata niitä ja niiden aiheuttamia tunteita itsessään (Souto, 2020). Nuoren perhesuhteiden ja transnationaalisen taustan puheeksi ottamisen vältteleminen voi saada ohjattavassa aikaan kokemuksen siitä, ettei ohjaaja ole kiinnostunut kuuntelemaan tai oppimaan ohjattavan taustasta tai sen merkityksestä ohjattavan elämässä (Souto, 2020).

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että opinto-ohjaajat kokevat sosiaalisen eriarvoisuuden ja rankkojen kokemusten käsittelemisen maahanmuuttajataustaisten ohjattavien kanssa haastavana (Vehviläinen & Souto, 2019; Souto, 2020). Souto (2020) puhuu väistelevästä ohjauksesta, jossa on kyse paitsi ohjaajien työtä rajaavista institutionaalisista reunaehdoista, myös oppilaitosten ja ohjaajien haasteesta kohdata opiskelijoiden moninaisuutta ja heidän kokemukseen eriarvoisuudesta. Yhteiskunnassa tapahtuvaa syrjintää ei ratkota ohjaajan ja ohjattavan välisissä keskusteluissa, mutta se voi olla arvokas foorumi kokemusten näkyväksi tulemiselle. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa tarvitaan laajaa yhteiskunnallista keskustelua ja toimia, kulttuuritietoisuuden lisäämistä, sekä yhteistä tahtotilaa puuttua epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja syrjivien käytänteiden purkamiseen. Näissä prosesseissa ohjaajat voivat olla merkittäviä eri taustoista tulevien ihmisten puolestapuhujia koulutuksen ja työelämän osalta. Oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ovat tärkeitä arvoja ja tavoitteita, jotka määrittelevät myös ohjaajien työtä (Opetushallitus, 2014).

Vuonna 2023 uudistetuissa hyvän ohjauksen kriteereissä yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja eettinen kestävyys mainitaan tärkeinä ohjauksen arvopäämäärinä perusopetuksessa ja toisen asteen oppilaitoksissa (Opetushallitus, 2023). Ohjaukselle asetetut laajemmat tavoitteet linkittyvät koulutustason nousuun, osallisuuden kasvuun, siirtymien sujuvuuteen sekä työllisyyden kasvuun. Näiden tavoitteiden toteutumiseksi ohjauksessa tulee kiinnittää huomiota asenteisiin ja

ilmapiiriin, kulttuuriseen moninaisuuteen sekä kielitietoisuuteen. Kulttuurisen moninaisuuden huomioiminen ohjauksessa määritellään Hyvän ohjauksen kriteereissä siten, että erilaiset identiteetit, kielet, uskonnot ja katsomukset elävät rinnakkain ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Sekä ohjaajan oman, että muista kulttuureista tulevien ihmisten kulttuuritaustan ymmärtäminen ja kunnioittaminen nähdään edellytyksenä toimivalle vuorovaikutukselle eri kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kesken. Lisäksi ohjaajan tietoisuus sekä omista että yhteiskunnassa vallitsevista arvoista, normeista ja uskomuksista nähdään edellytyksenä eettisesti kestäväälle, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävälle ohjaukselle. (Opetushallitus, 2023.)

3.2 Kulttuurin merkitys identiteetille

Voidakseen ymmärtää kulttuurin vaikutusta ohjattavan elämään, ohjaajan on tärkeää lisätä ymmärrystään siitä, minkälaisessa kulttuurissa on itse kasvanut. Ohjaajan tuleminen tietoiseksi omista kulttuurisista lähtökohdistaan on tärkeä edellytys eri kulttuuritaustoista tulevien ihmisten ohjaamiselle. (Sue ym., 1996; Puukari, 2003; Korhonen & Puukari, 2013.) Kulttuureita voidaan jaotella erilaisin tavoin. Yksi yleisimmistä jaotteluista on yksilöllisyys-yhteisöllisyys-akseli. Länsimaisissa kulttuureissa, kuten Suomessa, korostuu yksilöllisyyden arvostaminen. Tämä voi näkyä ohjauksessa esimerkiksi yksilön identiteetin pohtimisen, henkilökohtaisten unelmien, haaveiden ja päämäärien arvostuksena. Yhteisöllisyyttä korostavissa kulttuureissa ohjauksessa yhteisöllisyys voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että yhteisön perinteillä ja ohjattavan lähipiirillä, kuten perheellä ja suvulla on suurempi vaikutus yksilön elämään. Yksilöllisissä kulttuureissa yksilö ymmärtää itsensä ikään kuin erilliseksi muista, kun taas yhteisöllisissä kulttuureissa suhde lähipiiriin, omaan yhteisöön ja ympäristöön korostuu, eikä riippuvuutta muista ihmisistä nähdä välttämättä huonona asiana. Yhteisöllisten kulttuurien ymmärtämisen nähdäänkin olevan yksi suomalaisten ohjaajien keskeisimpiä haasteita. (Korhonen & Puukari, 2013.)

Kulttuurin määrittelemine ei ole yksiselitteistä, mikä toisaalta on myös tarkoituksenmukaista monikulttuurisen ohjauksen näkökulmasta. Puukarin ja Korhosen (2013) mukaan kulttuuria on hyödyllistä tarkastella monipuolisista näkökulmista käsin, jotta ymmärtäisimme paremmin sen vaikutuksia ja merkityksiä omaan elämäämme. Kulttuurin avulla ihmiset muodostavat keskenään ryhmäjäsenyyksiä, mikä on keskeistä identiteetin muodostumisen kannalta (Pedersen, 1991; Hofstede, 1992; Hall, 1999; Massey & Jess, 1995). Pedersenin (1991) mukaan kulttuurin käsite tulisi ymmärtää ohjauksessa laaja-alaisena ilmiönä sen takia, että se edesauttaa ohjaajia tunnistamaan kulttuurin merkityksen heidän omassa elämässään ja ajattelussaan. Pedersen (1991) esittää, että kulttuuria ovat etnografiset (etnisyys, kansallisuus, uskonto ja kieli), demografiset (ikä, sukupuoli ja asuinpaikka), statukseen liittyvät (sosiaalinen tausta, taloudellinen tausta ja koulutustausta) yhteydet ihmisten välillä. Näiden lisäksi Pedersenin (1991) jaottelussa kulttuuriksi luetaan myös muut viralliset tai epäviralliset yhteydet ihmisten välillä.

Hofsteden (1992) määrittelyssä kulttuuri on sosiaalisen ympäristön vaikutuksen alaisena syntynyt ”mielen ohjelmisto”, johon kuuluu elämän aikana opitut ajattelun, tuntemisen ja käyttäytymisen mallit. Samaan kulttuuriseen ryhmään kuuluvia ihmisiä yhdistä se, että nämä ajattelun, tuntemisen ja käyttäytymisen mallit ovat tunnusomaisia kaikille ryhmän jäsenille. Hofstede (1992) näkee kulttuurin yleismaailmallisen ihmisluonnon ja yksilöllisen persoonallisuuden välisenä tasona, joka muokkaa ihmisen ajatuksia ja käyttäytymistä. Kulttuurin oppiminen on elämän mittainen prosessi, joka alkaa perheenjäseniltä, ja jatkuu ajan myötä myöhemmin muissa sosiaalisissa ympäristöissä yksilön elämän polulla (Hofstede, 1992).

Myös Massey ja Jessin (1995) määritelmässä kulttuurilla tarkoitetaan ryhmän, yhteisön tai kansakunnan keskenään jakamia asioita kuten kieltä, uskontoa, tapoja, perinteitä ja paikkoja. Massey ja Jess näkevät kulttuurin kannalta keskeisenä nimenomaan näihin teemoihin liitetyt jaetut merkitykset, joiden avulla ihmiset tulkitsevat ympäröivää maailmaansa (1995). Kulttuuri nähdään siis jaettuina käsityksinä sosiaalisesta maailmasta, mikä saa aikaan yhteenkuu-

luvuuden tunnetta. Ilman kulttuuria voi olla vaikeaa hahmottaa sitä, keitä olemme ja mihin ”kuulumme”, joten kulttuuri liittyy olennaisella tavalla myös ihmisen identiteetin muodostumiseen, ylläpitämiseen ja muuttumiseen. Samalla, kun korostamme yhteenkuuluvuuden tunnetta, on kolikon kääntöpuolena ”meidän” erottaminen ”heistä”, eli toisista kulttuureista. (Massey & Jess, 1995.)

3.3 Monikulttuurinen ohjaus

Monikulttuurisessa ohjauksessa pyritään huomioimaan ohjattavan kulttuuriset arvot ja niiden merkitys ohjattavan elämässä (Korhonen & Puukari, 2013). Monikulttuurinen ohjaus ei edellytä ohjaajalta laajamittaista perehtymistä kulttuurisiin tapoihin ja normeihin, vaan pikemminkin kykyä ymmärtää tapaa, jolla kulttuuri vaikuttaa ohjattavan suhteeseen itseensä ja ympäröivään maailmaan (McLeod, 2003). Vilpitön uteliaisuus sekä herkkyys havaita erilaisia tapoja, joilla kulttuurit ovat keskenään vuorovaikutuksessa, ovat monikulttuurisen ohjauksen ydintä (McLeod, 2003, 290).

Monikulttuurisen ohjauksen vastakohtana pidetään etnosentristä ohjausta, jossa ohjaajan edustama kulttuuri määrittelee ohjauksen lähtökohtia. Voidakseen toimia eettisesti kestäväällä tavalla ja vähentää negatiivisten stereotyypioiden vaikutusta ohjausvuorovaikutukseen, ohjaajien tulee kehittää monikulttuurista osaamistaan pitkäjänteisesti ja systemaattisesti. (Korhonen & Puukari, 2013.) Monikulttuurisuudessa on kyse tavasta hahmottaa erilaisuutta, sekä oman että muiden kulttuurien välisiä rajapintoja ja kerrostumia (Pedersen, 1991; Puukari, 2003). Hyväksyvä ilmapiiri ja kulttuuritietoisuuden kasvaminen yhteiskunnassa edesauttavat maahanmuuttajien kotoutumista, osallisuuden tunnetta sekä vähemmistöasemassa olevien kulttuuriyhteisöjen hyvinvointia (Korhonen & Puukari, 2013). Näitä tavoitteita voidaan edistää laajalti ohjauksen eri toimintaympäristöissä monikulttuurisen ohjauksen keinoin.

Monikulttuurisessa ohjauksessa on kyse ohjaustoiminnasta, jossa ohjaajan ja ohjattavan kulttuuritaustoissa, etnisissä taustoissa tai kielitaustoissa on eroavaisuuksia (Korhonen & Puukari, 2013). Monikulttuurisen ohjauksen lähesty-

mistapa lähtee liikkeelle siitä perusolettamuksesta, että sekä ohjaajan että ohjattavan identiteetit kehittyvät ja muovaantuvat ohjausprosessin aikana. Muita tärkeitä lähtökohtia ovat kulttuurisen identiteetin vahvistaminen, ohjaajan vaihtelevat roolit sekä ohjaajan tietoisuus omista arvoista, ajattelun vinoumista ja maailmankuvasta. (Sue ym., 1996.)

Monikulttuurisen ohjauksen taustalla vaikuttaa kaksi suuntausta, joiden tänä päivänä ajatellaan täydentävän toisiaan: kulttuurispesifi suuntaus sekä universaali suuntaus. Kulttuurispesifin suuntauksen mukaan kulttuurierot ovat peräisin ensisijaisesti etnisestä taustasta tai rodusta, joiden pohjalta arvot ja normit kehittyvät. Täten ohjaajan kulttuureja koskeva tietämys on kulttuurispesifin suuntauksen mukaan tärkeää monikulttuurisen ohjauksen onnistumisen kannalta. Kulttuurispesifi suuntauksen mukaan yksilön ryhmään kuulumisella voi olla suuri merkitys tämän elämään ja elämänvalintoihin, ja täten suuntauksessa painotetaan sen tunnustamista ja tutkimista. Universaalien suuntauksen mukaan ihmisen elämäntapahtumat ja kokemukset syntyvät aina suhteessa ympäristöön ja yhteisöön, mihin sisältyy jo lähtökohtaisesti olettaamus monikulttuurisuudesta. Universaali suuntaus lähtee liikkeelle ihmisten yksilöllisistä eroista kulttuurierojen sijaan, ja siinä korostetaan kulttuurien yhteneväisyyttä ja samanarvoisuutta. (Puukari, 2003; Korhonen & Puukari, 2013, 18.) Suuntausten yhteys identiteettisokeisiin ja -tietoisiin arkiteorioihin onkin ilmeinen: universaali suuntaus muistuttaa värisokeaa arkiteoriaa, sillä myös siinä korostetaan ihmisten yksilöllisiä ominaisuuksia, ja toisaalta paradoksaalisesti kaikkien ihmisten samankaltaisuutta. Identiteettitietoisissa arkiteorioissa puolestaan pyritään tunnistamaan kulttuurin merkitys yksilön elämässä, mitä myös kulttuurispesifi ohjaussuuntaus pyrkii tekemään.

Monikulttuurista ohjausta tarvitaan silloin, kun eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevien ihmisten osallisuutta ja osallistumista halutaan tukea ja ammattilaisten valmiutta kohdata kulttuurista ja etnistä monimuotoisuutta halutaan edistää. Kulttuurisesti moninaisessa yhteiskunnassa onkin erittäin tärkeää tukea eri kulttuuritaustoista tulevien yksilöiden ja ryhmien osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan. Monikulttuurisella ohjauksella voidaan tun-

nistaa ihmisen henkilöhistoriasta ja kulttuurieroista kumpuavia haasteita, jotka voivat hidastuttaa, vaikeuttaa tai jopa estää kotoutumista ja yhteiskunnan jäsenenä toimimista. (Korhonen & Puukari, 2013.) Tästä syystä olisikin tärkeää, että ohjauksessa voitaisiin käydä keskustelua myös tämän kaltaisista haasteista esimerkiksi maahanmuuttajien tai kieli- ja kulttuurivähemmistöjen edustajien kanssa.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksen toteutuksessa hyödynnetään määrällistä lähestymistapaa, eli kerätty aineisto ja valitut analyysimenetelmät ovat kvantitatiivisia. Määrällisessä tutkimuksessa keskitytään tyypillisesti erilaisiin syy-seuraussuhteisiin, luokitteluihin, vertailuihin ja ilmiöiden selittämiseen numeerisen tiedon avulla. Toisin sanoen määrällisen analyysin lähtökohtana on aineiston kuvaaminen ja tulkitseminen erilaisia tilastoja ja numeerisia tietoja hyödyntämällä (Metsämuuronen, 2011). Tässä tutkimuksessa ajatellaan, että maailmasta on mahdollista saada merkityksellistä kvantitatiivista tietoa. Tutkimus heijasteleekin tieteenfilosofisilta lähtökohdiltaan tieteellistä realismia, jossa korostetaan tieteen merkitystä todellisuuden kuvaamisessa.

Tutkimuksessa tarkastellaan kolmea tutkimuskysymystä. Ensimmäisenä tutkitaan sitä, antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Tätä tutkitaan konfirmatorisella faktorianalyysillä. Toisena tutkimuskysymyksenä on selvittää, mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua. Tähän vastataan tarkastelemalla muuttujien keskeisiä sijainti- ja hajontalukuja. Kolmantena tarkastellaan sitä, missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja niiden käsitteily opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden esiintymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Vastaamisessa hyödynnetään ensin eksploraatiivista faktorianalyysia monikulttuurisuuskysymysten tuttuus - summamuuttujan muodostamisessa, jonka jälkeen suoritetaan lineaarinen regressioanalyysi kullekin kulttuuria koskevan arkiteorian summamuuttujalle. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ohjausalan opiskelijoiden etnisestä ja kulttuurisesta moninaisuudesta koskevasta ajattelusta ja saattaa keskustelua myös ohjausalan koulutuksen kontekstiin.

4.1 Tutkimusaineisto ja osallistujat

Tutkimuksen aineisto kerättiin Webropol-kyselylomakkeella loppuvuodesta 2023. Kyselyyn saivat vastata kaikki sellaiset opiskelijat, jotka suorittivat opinto-ohjaajan kelpoisuuteen johtavia opintoja. Vastauksia kerättiin kaikista niistä suomalaisista korkeakouluista, joissa tällaisia opintoja tarjottiin. Kaikista seitsemästä korkeakoulusta saatiin lupa aineiston keräämiselle. Osa korkeakouluista välitti kyselyn sähköpostin tai organisaation sisäisen viestintäalustan kautta perusjoukkoon kuuluville opiskelijoille. Osan korkeakouluista kanssa sovittiin lyhyt aika tutkimuksen esittelylle opinto-ohjaajan kelpoisuutta suorittaville opiskelijoille. Tutkimuksen esittelyt järjestettiin opiskelijoille opetuksen yhteydessä ja esittelemässä oli aina joko toinen tai molemmat opinnäytetyön tekijöistä. Esittelyt tapahtuivat pääosin etäyhteydellä. Niissä kerrottiin lyhyesti tutkimuksen taustausta ja mahdollistettiin vastaaminen halukkaille osallistujille. Osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista ja se kerrottiin tutkimuksen esittelyiden yhteydessä. Vastaaminen oli mahdollista tietokoneella tai mobiililaitteella. Tieto siitä, ketkä paikalla olevista vastasivat kyselyyn ja ketkä eivät, ei välittynyt opinnäytetyön tekijöille. Osallistumiskutsu saatiin jaettua kaikille perusjoukkoon kuuluville opiskelijoille ja vastauksia kerättiin 155 kappaletta.

Aineistosta karsittiin pois sellaiset vastaukset, joissa vastaaja ei ollut suorittamassa opinto-ohjaajan kelpoisuuteen johtavia opintoja ($n = 1$). Osa tutkittavista suoritti opinto-ohjaajan ammatillisia opintoja ($n = 52$), osa maisterin tutkintoa ($n = 49$), osa opinto-ohjaajan erillisiä opintoja ($n = 30$) ja osa kandidaatin tutkintoa ($n = 21$). Kahdelta vastaajalta puuttui tieto siitä, mitä koulutusta he olivat suorittamassa. Puutteelliset vastaukset päätettiin säilyttää tutkittavassa aineistossa, sillä vastaajien tulkittiin kuuluvan tutkimuksen perusjoukkoon.

Taulukko 1*Tutkittavien taustatiedot*

Taustamuuttuja	<i>n</i>	%
Sukupuoli		
Mies	16	10.4
Nainen	131	88.1
Muu	1	0.6
Ikäryhmä		
Alle 20-vuotiaat	1	0.6
20–29-vuotiaat	42	27
30–39-vuotiaat	30	19.4
40–49-vuotiaat	49	31.6
50–59-vuotiaat	29	18.7
Vähintään 60-vuotiaat	2	1.2
Koulutustaso		
Lukio	13	8.4
Ammattikorkeakoulututkinto	13	8.4
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	15	9.7
Kandidaatin tutkinto	27	17.5
Maisterin tutkinto	86	55.8
Työkokemus ohjausalan työtehtävissä		
Ei ollenkaan kokemusta	42	27.3
1–5-vuotta	60	38.7
6–10-vuotta	21	13.5
11–15-vuotta	10	6.4
16–20-vuotta	11	7
Vähintään 21 vuotta	6	3.8

Huom. *N* = 154

Tutkimukseen osallistuneilla oli vaihtelevasti kokemusvuosia ohjausalan työtehtävistä (min = 0, max = 28, *KA* = 5.5, *KH* = 7.1). Myös vastaajien iät vaihteli-

vat suuresti ja jakautuivat melko tasaisesti (min = 19, max = 73, KA = 39.1, KH = 11.9). Puolet vastaajista oli 30–49-vuotiaita (taulukko 1). Enemmistö vastaajista oli ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita naisia. Kaikista vastaajista miehiä oli noin 10 %.

Tutkimuksen perusjoukkoon kuului yhteensä 467 opiskelijaa. Perusjoukon koko selvitettiin kysymällä tutkimuksen kohteena olleista korkeakouluista niiden opiskelijoiden määrää, jotka olivat suorittamassa opinto-ohjaajan kelpoisuuteen tähtääviä opintoja. Perusjoukkoon kuuluvista 154 opiskelijaa osallistui tutkimukseen ja näin ollen vastausprosentiksi saatiin 33.0 %. Huomionarvoista aineistossa oli se, että 83 prosentilla vastaajista oli korkea koulutustaso. Korkea koulutustaso johtui todennäköisesti siitä, että kaikissa muissa opinto-ohjaajan kelpoisuuden antavissa koulutuksissa, paitsi kandidaatin tutkinnossa, edellytyksenä oli aiempi korkeakoulututkinto.

4.2 Mittarit ja muuttujat

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin kolmea tutkimuskysymystä. Ensimmäisenä tutkittiin sitä, antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille. Toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta (värisokea, multikulturalistinen ja polykulturalistinen arkiteoria) kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua. Kolmantena tarkasteltiin sitä, missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja niiden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Tutkimuskysymyksiin vastaamisessa hyödynnettiin Lay Theories of Culture -mittariston tätä tutkimusta varten suomennettua versiota sekä muuttujia, jotka esitellään alempana.

Metsämuuronen (2011) huomauttaa, että joissain Likert-asteikkoa hyödynnettävissä tutkimusasetelmissä muuttujat muistuttavat enemmän järjestys- kuin välimatka-asteikkoa. Tästä huolimatta niiden ollessa riittävän tarkkoja, voi analyysissä kuitenkin hyödyntää välimatka-asteikollisille muuttujille kehitettyjä

tilastollisia testausmenetelmiä (Metsämuuronen, 2011). Tässä tutkimuksessa monikulttuurisuuden tuttuutta, monikulttuurisuuden käsittelyä opinnoissa sekä kulttuuria koskevien arkiteorioiden muuttujia käsiteltiin ikään kuin välimatka-asteikollisina muuttujina, vaikka tosiasiasa eri vastausvaihtoehtojen välillä olevaa ”etäisyyttä” voi olla hankala määrittää.

4.2.1 Lay Theories of Culture -mittaristo

Tutkimuksessa käytettävä Lay Theories of Culture -mittaristo on kehitetty Yhdysvalloissa (Rosenthal & Levy, 2012). Yhdysvaltalainen ja suomalainen tutkimuskonteksti eroavat jossakin määrin toisistaan: esimerkiksi rodullistamisen historia ja nykyisyys ovat Suomessa ja Yhdysvalloissa erilaiset. Lisäksi Yhdysvalloissa rodun käsitettä käytetään aktiivisesti esimerkiksi tutkimuksen tekemisessä, kun taas Suomessa sen käyttöä vältetään vaikkapa tilastoja laadittaessa (Nieminen, 2013). Näin ollen Lay Theories of Culture -mittariston (Rosenthal & Levy, 2012) alkuperäiset väittämät, joissa puhutaan rodusta (race) ja rodullisuudesta (racial), vaativat suomalaisessa kontekstissa tarkastelua. Rissanen ja Kuusiston (2022) tekemässä mittariston aiemmassa suomennoksessa sanat on käännetty suoraan suomeksi. Suomennoksesta kuitenkin todetaan, että väittämät ovat joiltakin osin toimimattomia ja ongelmallisia. Mittariston tulevia käyttäjiä onkin ohjattu tekemään muutoksia väittämien suomennoksiin (Rissanen & Kuusisto, 2022).

Rastan ja Poelmanin (2021) mukaan rodun käsitettä rasittaa sen historiallinen painolasti, sillä käsite voidaan ymmärtää joko sosiaalisena tai biologisena ilmiönä. Näin ollen sanasta saattaakin tulla helposti mieleen rotuopit ja siirtoma-aika. Ihmisten luokittelulle biologisen rodun perusteella ei ole tieteellistä perustetta (Hall, 1999). Rastas ja Poelman (2021) toteavat, että etnisyyttä käytetään Suomessa usein rodun synonyyminä. Etnisyyteen liittyy vahvasti myös kokemus yhteenkuuluvuudesta, eli yksilön kokemus ja ymmärrys itsestään jonkin kulttuurisen ryhmän jäsenenä (Hartonen & Rissanen, 2018). Hallin (1999) mukaan ihmisten keskenään jakamat kulttuuriset piirteet, kuten kieli, uskonto, tavat, traditiot ja paikat ovat osa etnisyyttä. Koska Suomessa etnisyys ja kult-

tuuri ovat käsitteinä rotua tutumpia ja yksiselitteisempiä, päätettiin englanninkielinen race-sana kääntää mittaristoa suomennettaessa etnisyydeksi tai kulttuuriksi.

Tutkimuksessa käytetty Lay Theories of Culture -mittaristo koostui viidestä asenneväittämästä, josta viisi mittasi Likert-asteikolla kunkin kulttuuria koskevan arkiteorian (värisokea arkiteorian, multikulturalistisen arkiteorian ja polykulturalistisen arkiteorian) näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Värisokea, multikulturalistinen ja polykulturalistinen arkiteoria ovat sisällöllisesti erilaisiin lähtökohtiin nojaavia, mutta ajattelussa mahdollisesti samanaikaisesti esiintyviä käsityksiä moninaisuudesta ja sen kohtaamisesta (Rosenthal & Levy, 2010).

4.2.2 Muuttujat

Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus. Vastaajat arvioivat monikulttuurisuuskysymysten tuttuutta kolmella eri väittämällä. Ensimmäinen väittämistä käsitteli monikulttuurisuuden teemojen tuttuutta yleisellä tasolla ("monikulttuurisuuden teemat ovat minulle tuttuja"), toinen työelämän kontekstissa ("monikulttuurisuuden teemat ovat minulle tuttuja työni kautta") ja kolmas vapaa-ajan tai muun elämän kontekstissa ("monikulttuurisuuden teemat koskettavat minua vapaa-aikani tai muun elämän kokemukseni kautta"). Väittämien ymmärrettävyyttä testattiin viiden vastaajan testijoukolla ennen kyselyn julkaisua. Väittämiin vastattiin viisiportaisella Likert-asteikolla. Vastausvaihtoehdot olivat 1 = täysin eri mieltä, 2 = osittain eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = osittain samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä. Yksi alun perin summamuuttujalle tarkoitettu väittämistä ("monikulttuurisuuden teemoja on käsitelty nykyisissä [ohjausalan] opinnoissani") jätettiin pois summamuuttujasta faktorianalyysin perusteella (luku 3.4). Monikulttuurisuuden kysymysten tuttuuden summamuuttuja muodostettiin laskemalla muuttujien saamat arvot yhteen ($KA = 11.67$, $KH = 2.35$, vaihteluväli 5–15, $\omega = .67$). Opiskelijoista 68.2 % oli osittain tai täysin sitä mieltä siitä, että monikulttuurisuuden teemat olivat heille tuttuja.

Monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa. Monikulttuurisuuden käsittelyä opinnoissa arvioitiin yhdellä väittämällä: ”monikulttuurisuuden teemoja on käsitelty nykyisissä (ohjausalan) opinnoissani”. Vastausvaihtoehdot olivat yhteneväiset monikulttuurisuuden kysymysten tuttuutta mittaavien muuttujien kanssa (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Opiskelijoista 70.2 % oli väittämän kanssa osittain tai täysin samaa mieltä ($KA = 3.75$, $KH = 1.17$, vaihteluväli 1-5).

Värisokeus. Värisokeaa ajattelutapaa mitattiin Rosenthalin ja Levyn (2012) Lay Theories of Culture -mittariston viidellä sitä koskevalla väittämällä. Vastajat arvioivat väittämiä viisiportaisella Likert-asteikolla (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Osa väittämistä kuvasti värisokean arkiteorian muotoa, jossa huomio kohdistuu yksilöiden ainutlaatuisiin ominaisuuksiin (esim. ”kaikki ihmiset ovat yksilöitä, minkä takia etnisyys ei ole tärkeää”) ja osa muotoa, jossa huomio kohdistuu samankaltaisuuden painottamisuuuteen (esim. ”pohjimmiltaan kaikki ihmiset ovat samanlaisia, joten etnisyyteen perustuvilla kategorioilla ei ole merkitystä”). Väittämien käännöksiä testattiin viiden vastaajan testijoukolla. Muuttujista muodostettiin keskiarvosummamuuttuja ($KA = 2.37$, $KH = 0.71$, vaihteluväli 1-5, $\omega = .71$).

Multikulturalismi. Multikulturalistista ajattelutapaa mitattiin värisokean arkiteorian tavoin Rosenthalin ja Levyn (2012) Lay Theories of Culture -mittariston viidellä väittämällä. Väittämiä arvioitiin Likertin asteikolla (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Kaikki viisi väittämää kuvastivat multikulturalistisen ajattelun muotoa, jossa keskitytään erityisesti tärkeinä pidettyihin eroavaisuuksiin (esim. ”jokaisella etnisellä ja kulttuurisella ryhmällä on tärkeitä omia erityispiirteitä”). Suomennetut väittämät testattiin viiden vastaajan koejoukolla. Viisi muuttujaa yhdistettiin keskiarvosummamuuttujaksi ($KA = 4.12$, $KH = 0.49$, vaihteluväli 1-5, $\omega = .61$). Muuttujien välisiä sirontakuvioita tarkastelemalla ja summamuuttujan histogrammia arvioimalla keskiarvosummamuuttujassa havaittiin kaksi poikkeavaa arvoa (*outlier*). Poikkeavia havaintoja voidaan tarvittaessa korjata hieman (Metsämuuronen, 2011). Havaitut

poikkeavat arvot päätettiin yhdistää seuraavaan arvoon winsorizing-menetelmällä ($KA = 4.13$, $KH = 0.46$, vaihteluväli 1-5, $\omega = .57$).

Polykulturalismi. Polykulturalistista ajattelutapaa mitattiin muiden arki-teorioiden tavoin Rosenthalin ja Levyn (2012) Lay Theories of Culture -mittariston väittämillä. Polykulturalistista ajattelua kuvastavia väittämiä oli viisi kappaletta. Vastaajat arvioivat väittämiä Likert-asteikolla (1 = täysin eri mieltä - 5 = täysin samaa mieltä). Väittämät kuvastivat polykulturalistisen arki-teorian neutraalia muotoa (esim. "eri kulttuurien välillä on monia yhteyksiä"). Väittämien suomennoksien toimivuutta testattiin viiden vastaajan testijoukolla. Viisi muuttujaa yhdistettiin keskiarvosummamuuttujaksi ($KA = 4.25$, $KH = 0.52$, vaihteluväli 1-5, $\omega = .74$). Kaikkien arkiteorioita kuvastavien väittämien suomennokset ja keskeiset tunnusluvut on esitelty liitteessä 1.

4.3 Analyysimenetelmät

Aineisto analysoitiin IBM SPSS -ohjelmiston versiolla 28 ja IMB SPSS Amos -ohjelman versiolla 28. Tutkimuskysymyksiin vastaamisessa ja aineiston analyysissä hyödynnettiin useampaa tilastollista tutkimusmenetelmää, jotka esitellään alaluvuissa tarkemmin.

4.3.1 Konfirmatorinen faktorianalyysi

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiselle mallille?) vastattiin konfirmatorisen faktorianalyysin avulla. Konfirmatorisen faktorianalyysin avulla on mahdollista selvittää, kuinka hyvin empiirinen aineisto sopii teoreettiseen malliin tai aiempaan faktoriratkaisuun (Metsämuuronen, 2011). Näin ollen menetelmän avulla oli perusteltua vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.

Konfirmatorisen faktorianalyysin toteutus sisälsi viisi eri vaihetta, jotka mukailivat Metsämuurosen (2011) ja Byrnen (2013) määrittelemiä vaiheita. Vaiheet olivat mallin spesifointi, identifioituvuuden tarkastelu, parametrien las-

keminen, mallin riittävyden arvioiminen ja mahdollinen modifiointi. Ensimmäisessä vaiheessa malli piirrettiin teorian mukaisesti Amos 28 -ohjelmaan ja kaikki samaa arkiteoriaa mittaavat muuttujat rajoitettiin latautumaan samalle faktorille. Tämän lisäksi arkiteorioita kuvaavien latenttien muuttujien väleille piirrettiin korrelatiiviset yhteydet. Mallin rakentamisen jälkeen jokaisesta faktorista kiinnitettiin yksi parametri vakioksi, jotta identifioituva faktorimalli voitiin saavuttaa (Byman, 2004). Parametrit estimoitiin suurimman uskottavuuden menetelmällä (maximum likelihood, ML), jota tyypillisesti käytetään parametrien laskemisessa (Metsämuuronen, 2011).

Tutkimusaineiston sopivuutta teoreettiseen malliin arvioitiin erilaisten yhteensopivuuslukujen avulla. Hair ja kollegat (2014) suosittelevat, että arvioinnissa hyödynnetään useita erityyppisiä yhteensopivuuslukuja. Tässä tutkimuksessa absoluuttisista yhteensopivuusluvuista käytettyjä olivat RMSEA (root mean square error of approximation), SRMR (Standardized Root Mean Residual) ja χ^2 -testi. Metsämuurosen (2011) mukaan RMSEA arvioi teoreettisen mallin ja täydellisen mallin välisen eron suuruutta. Metsämuuronen toteaa, että jos RMSEA saa arvoksi korkeintaan .06, voidaan mallia pitää hyvänä. SRMR perustuu puolestaan estimoitujen jäännösten suuruuteen ja sen arvon tulisi olla .08 tai pienempi, jotta mallia voitaisiin pitää hyvänä (Hair ym., 2014; Metsämuuronen, 2011). Khiin neliötestissä Metsämuurosen (2011) mukaan taas tutkitaan, vastaako teoreettisen mallin tuottama kovarianssimatriisi havaittua kovarianssimatriisia. Metsämuuronen toteaa, että testiä voidaan arvioida jakamalla testiarvo vapausasteilla, jolloin jakolaskun tuloksen tulisi olla alle kaksi. Khiin neliötestin (χ^2) tulos tulisi olla Hairin ym. (2014) mukaan ei-merkitsevä ($p > .05$). Testi on kuitenkin yliherkkä aineiston koolle, eli kun aineistoa on enemmän, khiin testi on aina tilastollisesti merkitsevä. Näin ollen mallin hyvyttä tulisi arvioida χ^2 -testin lisäksi myös muilla tunnusluvuilla, etenkin silloin, kun aineisto on suuri. Jos aineisto ei ole suuri, mallissa χ^2 -testin p-arvo tulisi olla pienempi kuin .05 (Metsämuuronen, 2011). Suhteellisista tunnusluvuista käytettyjä olivat CFI (Comparative Fit Index) ja TLI (Tucker-Lewis Index). CFI testaa mallin yleistä riittävyttä suhteuttamalla teoreettisen mallin nollamalliin (Metsä-

muuronen, 2011). CFI saa arvoja välillä 0–1 ja sen arvon tulisi olla vähintään .95 (Hair ym., 2014; Metsämuuronen, 2011). TLI puolestaan testaa suhteotusmallin vaikutusta mallin hyvyyteen ja sen arvon tulisi olla vähintään .92 (Hair ym., 2014).

Kiinnitettyjen parametrien arvioinnissa voidaan hyödyntää modifikaatioindeksejä. Metsämuuronen (2011) mukaan kiinnitetyn parametrin suuri modifikaatioindeksi viittaa siihen, että parametri voitaisiin vapauttaa estimoitavaksi. Metsämuuronen toteaa, että koko mallin hyvyys (χ^2 -testin arvo) paranee vähintään modifikaatioindeksin arvon verran, kun kyseessä oleva parametri vapautetaan estimoitavaksi. Malliin voidaan tarvittaessa tehdä modifikaatioindeksien perusteella muutoksia. Muutoksia voidaan tehdä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että ne ovat teoreettisen mallin kannalta mielekkäitä ja perusteltavissa.

4.3.2 Keskeiset sijainti- ja hajontaluvut

Toiseen tutkimuskysymykseen (mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta [värisokea, multikulturalistinen ja polykulturalistinen arkiteoria] kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua?) vastattiin tarkastelemalla kulttuuria koskevien arkiteorioiden keskiarvosummamuuttujien keskeisiä sijainti- ja hajontalukuja. Muuttujien normaalijakautuneisuutta tutkittiin Kolmogorov-Smirnovin testillä, histogrammeilla, sekä vinous- ja huipukkuuskertoimilla. Kolmogorov-Smirnovin testin perusteella mikään muuttuja ei vaikuttanut olevan normaalisti jakautunut. Tulokset ovat esitetty liitteessä 2. Nummenmaan (2009) mukaan muuttujien merkitsevyystasojen tulisi normaalijakaumatestissä olla suurempia kuin .05, jotta niiden voitaisiin olettaa olevan normaalisti jakautuneita. Näin ei kuitenkaan havaittu olevan minkään keskiarvosummamuuttujan kohdalla, sillä jokaisen p-arvot olivat tätä pienemmät ($p < .001$).

Nummenmaan (2009) mukaan jakaumaa voidaan kuitenkin pitää normaalina, mikäli sen vinous- ja huipukkuusarvot ovat itseisarvoltaan pienempiä kuin 1. Tämä toteutui kaikkien kolmen kulttuuria koskevan arkiteorian keskiarvosummamuuttujan kohdalla (liite 2). Ainoa histogrammi, joka muistutti ulko-

muodoltaan normaalijakaumaa, oli multikulturalistisen arkiteorian keskiarvosummamuuttuja. Polykulturalistisen arkiteorian muuttujan kohdalla histogrammin visuaalinen tarkastelu ei antanut viitteitä normaalijakautuneisuudesta. Värisokean arkiteorian muuttujan histogrammi oli puolestaan vino.

Keskiarvotestejä ei voitu tehdä, sillä kulttuuria koskevat arkiteoriat voivat ilmetä ihmisten ajattelussa samaan aikaan. Tästä syystä tutkittavan ajattelussa voi yhtä aikaa ilmetä värisokeaa, multikulturalistista ja polykulturalistista ajattelutapaa, eikä ajattelutapojen perusteella muodostettuja verrokkiryhmiä ollut siten järkevää muodostaa. Koska tutkittavat eivät muodostaneet kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkökulmasta katsottuna toisistaan riippumattomia ryhmiä, ei ollut järkevää tutkia keskiarvojen välisiä eroja. Tämä olisi osoittautunut hankalaksi myös siitä näkökulmasta, ettei muuttujia voitu olettaa täysin normaalijakautuneiksi (liite 2). Tutkimuskysymyksenä olikin selvittää, mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua, jolloin oltiin kiinnostuttuja siitä, mikä arkiteoria näkyi opiskelijoiden ajattelussaan vahvimpana. Koska muuttujien normaalijakautuneisuudesta ei voitu olla täysin varmoja, päätettiin tutkimuskysymykseen vastaamisessa hyödyntää mediaaneja keskiarvojen sijaan. Lisäksi tarkastelussa huomioitiin muuttujien keskihajonnat ja vaihteluvälit.

4.3.3 Eksploratiivinen faktorianalyysi

Ennen kuin kolmanteen tutkimuskysymykseen (missä määrin monikulttuurisuus- ja monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden [värisokea arkiteoria, multikulturalistinen arkiteoria, polykulturalistinen arkiteoria] näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa?) voitiin vastata, muodostettiin monikulttuurisuus- ja monikulttuurisuuden tuttuudelle summamuuttuja. Muuttujien sopivuutta samalle summamuuttujalle arvioitiin eksploratiivisella faktorianalyysillä sekä muuttujien välisiä korrelaatioita tarkastelemalla. Tarkasteluun otettiin mukaan kaikki neljä muuttujaa, jotka mittasivat monikulttuurisuus- ja monikulttuurisuuden tuttuutta. Monikulttuurisuuden teemojen tuttuus työelämässä oli heikosti yhteydessä tuttuuteen vapaa-ajalla (tau-

lukko 2). Sen sijaan monikulttuurisuuden teemojen tuttuus yleisellä tasolla oli kohtalaisesti yhteydessä tuttuuteen vapaa-ajalla ja voimakkaasti yhteydessä tuttuuteen työelämässä. Kaikki edellä mainitut yhteydet olivat tilastollisesti merkitseviä (taulukko 2). Muuttujat, jotka mittasivat tuttuutta yleisellä tasolla, työelämässä ja vapaa-ajalla olivat heikosti yhteydessä monikulttuurisuuden käsittelyyn opinnoissa.

Taulukko 2

Monikulttuurisuuskysymysten tuttuutta mittaavien muuttujien tunnusluvut, lopullisen faktoriratkaisun faktorilataukset ja muuttujien väliset Spearmanin korrelaatiot

Muuttuja	<i>n</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>	<i>h</i> ²	Faktorilataus	1	2	3
1. Tuttuus yleisellä tasolla	154	4.21	0.78	.73	.85	–		
2. Tuttuus työelämässä	154	3.92	1.10	.43	.65	.68***	–	
3. Tuttuus vapaa-ajalla	154	3.50	1.12	.23	.48	.49***	.39***	–
4. Käsittely opinnoissa	154	3.70	1.17			.21**	.16*	.06

Huom. *N* = 154. *h*² = kommunaliteetti lopullisessa faktoriratkaisussa.

p* < .05, ** *p* < .01, **p* < .001.

Faktorointimenetelmänä käytettiin yleistettyä pienimmän neliösumman faktoroitua (generalized least squares, GLS), sillä muuttujat eivät olleet normaalisti jakautuneita. Faktoreiden rotaatio suoritettiin vinokulmaisella Promax-rotaatiolla, jossa faktorit saivat korreloida toistensa kanssa. Alustavaan faktorianalyysin otettiin mukaan kaikki neljä väittämää. Monikulttuurisuuden käsitteitä opinnoissa mittaavan väittämän (”monikulttuurisuuden teemoja on käsitelty nykyisissä [ohjausalan] opinnoissani”) kommunaliteetti oli kuitenkin alhainen (.05) ja lataus faktorille heikko (.23), eikä väittämä sopinut sisällöllisesti kovinkaan hyvin faktorille. Tästä syystä väittämä päätettiin jättää pois lopullisesta faktorianalyysistä. Lopullisessa faktorianalyysissä vapaa-aikaa koskevalla väittämän kommunaliteetti oli alhainen (taulukko 2), mutta muuttujan faktorilataus oli kuitenkin hyvä ja se sopi sisällöltään summamuuttujaan. Näin ollen vapaa-aikaa koskeva muuttuja päätettiin säilyttää summamuuttujassa. Lopullinen faktoriratkaisu perustui kommunaliteettien arviointiin, ratkaisun sisällölliseen

mielekkyyteen ja muuttujien riittävän korkeisiin faktorilatauksiin (vähintään 0.32; Tabachnik & Fidell, 2013).

4.3.4 Lineaarinen regressioanalyysi

Monikulttuurisuuskysymysten tuttuuden summamuuttujan muodostamisen jälkeen suoritettiin lineaarinen regressioanalyysi kolmanteen tutkimuskysymykseen (missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa?) vastaamiseksi. Metsämuurosen (2011) mukaan lineaarista regressioanalyysiä voidaan käyttää analyysimenetelmänä, kun halutaan etsiä muuttujien joukosta niitä tekijöitä, jotka kykenevät selittämään jatkuvan muuttujan varianssia. Koska tutkimuksessa haluttiin selvittää sitä, miten monikulttuurisuuskysymysten tuttuus tai käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkymistä opiskelijoiden ajattelussa, oli regressioanalyysi sopiva menetelmä kolmanteen tutkimuskysymykseen vastaamiseen. Regressioanalyysi suoritettiin jokaiselle kulttuuria koskevan arkiteorian keskiarvosummamuuttujalle erikseen. Monikulttuurisuuden käsittelyä opinnoissa kuvaava muuttuja ja monikulttuurisuuskysymysten tuttuutta kuvaava summamuuttuja pakotettiin regressiomalliin samalla askelmalla. Näin ollen mallissa oli kerrallaan aina kaksi selittävää ja yksi selitettävä muuttuja.

Metsämuurosen (2011) mukaan regressionanalyysissä selitettävän muuttujan on oltava mitta-asteikoltaan vähintään välimatka-asteikollinen ja selittäjien on oltava vähintään välimatka-asteikollisia tai kaksiluokkaisia luokitteluasteikollisia muuttujia. Tässä tutkimuksessa selittäviä muuttujia (*monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa*) kohdeltiin välimatka-asteikollisina muuttujina. Lisäksi Metsämuurosen mukaan muuttajat eivät saa sisältää poikkeavia arvoja (*outliers*) ja selittäjien sekä selitettävän välisien yhteyksien on oltava lineaarisia. Selittäjät eivät myöskään saa olla multikollinearisia, eli korreloida liian voimakkaasti keskenään. Regressioanalyysissä havaintoja tulisi olla kolmella selitettävällä muuttujalla vähintään 107 kappaletta (Tabachnik & Fidell, 2013). Analyysissä myös oletetaan, että mallitusvir-

heiden (residuaalien) hajonta on homoskedastinen ja että jäännökset ovat normaalisti jakautuneita (Metsämuuronen, 2011).

Ennen lineaarisen regressionanalyysin toteuttamista tarkistettiin sen lähtökohtana olevien taustaoletuksien toteutuminen (Metsämuuronen, 2011). Muuttujien mitta-asteikot olivat mallin vaatimusten mukaisia, aineiston koko oli riittävä, eikä aineistossa ollut poikkeavia havaintoja. Muuttujien multikollineaarisuutta tarkasteltiin VIF-arvojen avulla. Arvot olivat jokaisessa regressioanalyysissä samat (1.02) ja näin ollen tarpeeksi matalalla tasolla. Arvoista voitiin päätellä, että selittäjät eivät olleet keskenään multikollineaarisia. Sirontakuviotarkastelu antoi viitteitä lineaarisen yhteyden puuttumisesta joidenkin selitettävien ja selittävien muuttujien välillä. Lineaarisen yhteyden puuttumista pidettiin epäedullisena tilanteena lineaarisen regressioanalyysin kannalta. Muuttujat voitiin kuitenkin pakottaa malliin tästä huolimatta, vaikka se saattoikin heikentää mallin toimivuutta (Nummenmaa, 2009).

4.4 Eettiset ratkaisut

Tämä pro gradu -tutkielma toteutettiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti ja noudattaen Jyväskylän yliopiston eettisiä ohjeita opinnäytetyön tekemiseen. Aiempiin tutkimuksiin viitattiin asianmukaisesti APA7-ohjeistuksen mukaisesti. Luvat aineistonkeruuta varten haettiin erikseen jokaiselta tutkimukseen osallistuneelta korkeakoululta sähköpostitse. Tutkimukseen osallistuminen perustui tutkittavien vapaaehtoisuuteen. Vapaaehtoisuudesta kerrottiin vastaajille kyselylomakkeen etusivulla ja tutkimuksen esittelykertojen yhteydessä. Osallistujat antoivat suostumuksensa vastauksien käyttämiseen tätä tutkimusta varten lukemalla tutkimustiedotteen ja vastaamalla kyselyyn. Osallistumisesta ei ollut haittaa vastaajille, eikä aineistoa kerättäessä tai käsiteltäessä tiedetty, ketkä läsnä olevista opiskelijoista vastasivat tutkimuskyselyyn tutkimuksen esittelyiden yhteydessä.

Kyselylomakkeella kysyttiin epäsuoriksi tunnisteiksi luokiteltavia tietoja (ikä, sukupuoli ja koulutustausta), jotka eivät yksin riittäneet vastaajan tunnis-

tamiseen, mutta yhdistettynä saattoivat mahdollistaa henkilön tunnistamisen. Tutkittavia informoitiin kyselylomakkeella ja tietosuojailmoituksella heidän henkilötietojensa käsittelystä. Yksittäinen henkilö ei ollut kohtuullisin keinoin tunnistettavissa annettujen tietojen perusteella. Henkilötietoja kerättiin vain siinä määrin, kuin tutkimuksen toteuttamiseksi oli välttämätöntä. Henkilötietojen käsittely perustui tutkimussuunnitelmaan. Kyselylomakkeella kerättyjä epäsuoria tunnisteita käsiteltiin yliopiston ohjeistusten mukaisesti ja niitä käytettiin ainoastaan aineiston kuvailuun. Aineistoa käsiteltiin niin, ettei yksittäisiä vastaajia voitu tunnistaa. Kerättyä aineistoa käytettiin vain tämän pro gradu - tutkielmaan tekemiseen.

Aineisto tallennettiin Jyväskylän yliopiston verkkolevyille ja se suojattiin käyttäjätunnuksella ja salasanalla. Aineistoa käsiteltiin vain yksityisissä tiloissa ja sen käsittelyn aikana otettiin huomioon tietoturvaan liittyvät riskit. Muilla, kuin tutkielman tekijöillä ei ollut pääsyä aineistoon. Kerätty aineisto tuhoetaan viimeistään syksyllä 2024.

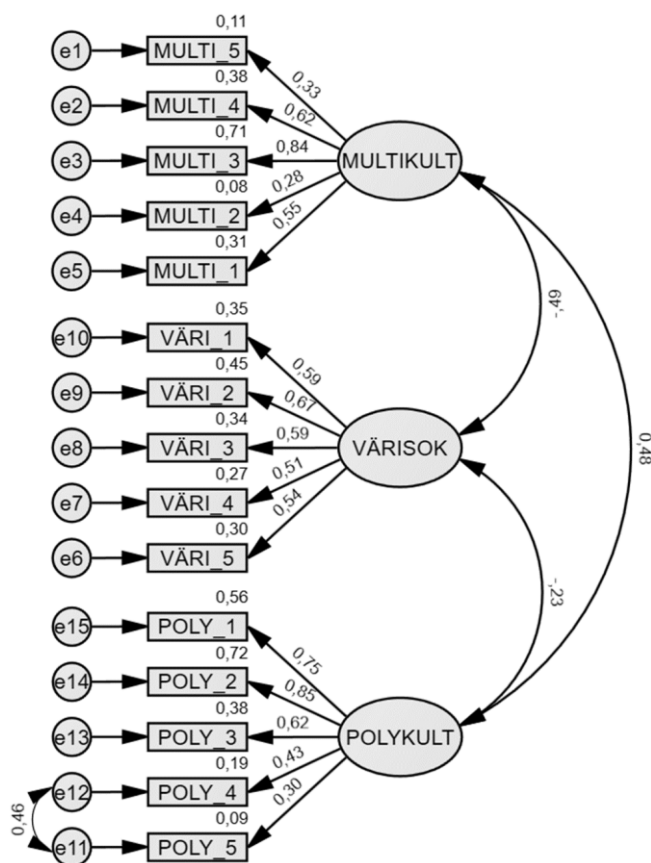
5 TULOKSET

5.1 Empiirisen aineiston sopivuus teorettiseen malliin

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (antaako Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätty aineisto tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden teorettiselle mallille?) vastattiin konfirmatorisen faktorianalyysin avulla. Aluksi muodostettiin teorian mukainen kolmijakoinen faktorimalli. Ensimmäisen mallin tulokset viittasivat siihen, että empiirinen aineisto ei antanut tukea teorettiselle mallille [$\chi^2(87) = 146.412, p < .001$; CFI = .88; TLI = .86; RMSEA = .07; SRMR = .07]. Modifikaatioindeksien tarkastelun perusteella parempi malli voitiin saavuttaa, kun kahden virhetermin (e11 ja e12) annettiin korreloida keskenään (kuvio 1).

Kuvio 1

Lopullinen faktorimalli

Modifikaation jälkeen mallin sopivuuden tunnusluvut olivat huomattavasti paremmat [$\chi^2(86) = 112.985, p = .027, CFI = .95; TLI = .93; RMSEA = .05; SRMR = .06$] ja aineiston voitiin todeta antavan tukea teoreettiselle mallille (Metsämuuronen, 2011; Hair, ym., 2014). Käytännössä siis konfirmatorisen faktorianaalyysin parhaat yhteensopivuusluvut saanut malli tuki teoriassa oletettua faktorirakennetta. Mallin perusteella saatiin selville, että värisokea, multikulturalistinen, ja polykulturalistinen arkiteoria olivat aineistossa empiirisesti toisistaan erillisiä käsitteitä. Latenttien muuttujien (värisokeus, multikulturalismi ja polykulturalismi) yhteydet olivat saman suuntaisia kuin alkuperäisessä mittarissa (Rosenthal & Levy, 2012). Muuttujien faktorilataukset vaihtelivat mallissa hyvin paljon (.28–.85). Erityisesti muuttujien MULTI_3, POLY_1 ja POLY_2 faktorilataukset olivat hyviä (kuvio 1). Faktorimalli ei juurikaan onnistunut kuitenkaan selittämään muuttujien MULTI_2, MULTI_5 ja POLY_5 variansseja, koska faktorilataukset olivat matalia.

5.2 Kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkyminen ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa

Toiseen tutkimuskysymykseen (mikä kolmesta kulttuuria koskevasta arkiteoriasta kuvastaa parhaiten ohjausalan opiskelijoiden ajattelua?) vastattiin tarkastelemalla arkiteorioita kuvaavien keskiarvosummamuuttujien keskeisiä sijainti- ja hajontalukuja. Tavoitteena oli selvittää, minkä kulttuuria koskevan arkiteorian mukaiset näkemykset välittyvät ohjausalan opiskelijoiden ajattelusta vahvimmin. Jokaisen yksittäisen väittämän keskiarvot ja -hajonnat on esitetty liitteessä 1. Väittämistä muodostettujen kulttuuria koskevien arkiteorioiden summamuuttujien keskiarvoja ja mediaaneja tarkastelemalla saatiin selville, että värisokean arkiteorian summamuuttujan keskiluvut olivat kolmesta tarkastellusta muuttujasta matalimmat (taulukko 3). Tämä viittasi siihen, että värisokea arkiteoria kuvasti kolmesta arkiteoriasta heikoiten tutkittavien ohjausalan opiskelijoiden ajattelua. Opiskelijat olivat siis keskimäärin eniten eri mieltä sellaisten väittämien kanssa, joissa etnisyyden tai kulttuurin huomioimista ei pidetty tärkeänä.

Keskimääräisesti heikoiten opiskelijat samaistuivat yhteen värisokeaa ajattelutapaa kuvaavista väittämistä: "Etninen ja kulttuurinen tausta ei juuri vaikuta siihen, keitä me olemme" ($KA = 1.76$). Väittäjä ilmensi värisokean ajattelutavan ulottuvuutta, jossa pyrkimyksenä on kiinnittää huomiota vain ihmisten yksilöllisiin ja ainutlaatuisiin ominaisuuksiin. Opiskelijat olivat kaikkiin väittämiin nähden keskimääräisesti eniten samaa mieltä multikulturalistista ajattelutapaa kuvastavan väittämän kanssa: "Jokaisella etnisellä ja kulttuurisella ryhmällä on tärkeitä omia erityispiirteitä" ($KA = 4.40$). Lähes yhtä paljon samaistuttiin väittämiin "kaikilla etnisillä ja kulttuurisilla ryhmällä on omat perinteensä ja ajattelutapansa" ($KA = 4.39$) ja "eri etniset ja kulttuuriset ryhmät vaikuttavat toisiinsa" ($KA = 4.38$), joista ensimmäinen edusti multikulturalistista ja toinen polykulturalistista ajattelua. Multikulturalistista ajattelua koskevat väittämät kuvastivat kyseisen arkiteorian muotoa, jossa keskitytään erityisesti tärkeinä pidettyihin eroavaisuuksiin kulttuurien välillä. Polykulturalistista ajattelua kuvastavat väittämät ilmensivät ajattelutavan neutraalia muotoa.

Multikulturalismin ja polykulturalismin osalta summamuuttujien keskiarvot ja mediaanit olivat värisokeuden summamuuttujaan verrattuna huomattavasti korkeampia ja lähellä vastausasteikon suurinta arvoa (taulukko 3). Näiden kahden keskiarvosummamuuttujan osalta sijaintiluvuissa ei ollut suuria eroja. Polykulturalismin summamuuttujan keskiarvo ($KA = 4.25$) oli multikulturalismin vastaavaa ($KA = 4.13$) hieman korkeampi, mutta koska muuttujat eivät olleet normaalisti jakautuneita, ei keskiarvo ollut pätevin keskiluku niiden vertailuun, vaan käytettiin mediaaneja, jotka olivat yhtä suuret ($MDN = 4.20$). Multikulturalistista arkiteoriaa kuvastavat väittämät painottivat kulttuurien välisten erojen tunnistamista. Polykulturalistista arkiteoriaa mittaavat väittämät korostivat puolestaan kulttuurien välisiä yhteyksiä ja vuorovaikutteisuutta. Näin ollen opiskelijat olivat keskimäärin eniten samaa mieltä sellaisten väittämien kanssa, jotka korostivat kulttuurien välisien eroavaisuuksien huomioimista ja joissa tunnistettiin kulttuurien muovautuva ja vuorovaikutteinen luonne.

Taulukko 3

Keskeiset sijaintiluvut sekä muuttujien väliset Spearmanin korrelaatiot

Muuttuja	KA	MDN	KH	Min	Max	1	2	3	4
1. Värisokeus	2.37	2.40	0.71	1.0	4.40	-			
2. Multikulturalismi	4.13	4.20	0.49	2.8	5.00	-.31***	-		
3. Polykulturalismi	4.25	4.20	0.52	2.8	5.00	-.17*	.20*	-	
4. Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus	11.67	12.00	2.35	5.0	15	.03	-.07	.15	-
5. Monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa	3.75	4.00	1.17	1.0	5	-.18*	.12	.06	.16

Huom. $N = 154$.

* $p < .05$, *** $p < .001$.

Toiseen tutkimuskysymykseen voitiin vastata mediaanien perusteella, että ohjausalan opiskelijoiden ajattelua kuvastivat parhaiten sekä multikulturalistinen että polykulturalistinen arkiteoria. Keskihajontoja ja vaihteluvälejä tarkastelemalla saatiin selville, että värisokeaa ajattelutapaa mittaavien väittämien kohdalla vastaajien mielipiteet vaihtelivat ja jakautuivat tarkastelluista muuttujista voimakkaimmin ($KH = .71$). Multikulturalismin osalta keskihajonta ($KH = .49$) oli puolestaan matalin, joka viittasi siihen, että kyseisen arkiteorian kohdalla tutkittavien näkemys oli yhteneväisin. Polykulturalismin keskihajonta ($KH = .52$) oli vain hieman multikulturalismin keskihajontaa suurempi.

5.3 Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja opinnoissa käsittelyn yhteys kulttuuria koskeviin arkiteorioihin

Kolmanteen tutkimuskysymykseen (missä määrin monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selittävät kulttuuria koskevien arkiteorioiden [värisokea arkiteoria, multikulturalistinen arkiteoria, polykulturalistinen arkiteoria] näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa?) vastattiin lineaarisen regressioanalyysin avulla. Jokaiselle kulttuuria koskevan arkiteorian keskiarvosummamuuttujalle suoritettiin erikseen regressioanalyysi. Selittävät muuttujat (monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa ja monikulttuu-

risuuskysymysten tuttuus) pakotettiin jokaisen arkiteorian kohdalla regressiomalliin samalla askelmalla.

Lineaarisen regressioanalyysin tulokset osoittivat, että värisokean arkiteorian kohdalla testattu malli ei ollut yhteensopiva aineiston kanssa [$F(2, 151) = 2.22, p = .112$] (taulukko 4). Tarkemmassa tarkastelussa havaittiin, että monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä värisokeuteen. Selittäjän omavaikutusosuus oli 2.6 %. Käytännössä siis mitä enemmän monikulttuurisuutta oli käsitelty opinnoissa, sitä vähemmän opiskelijan ajattelussa korostui värisokea arkiteoria.

Taulukko 4

Lineaarisen regressioanalyysin tulokset monikulttuurisuuskysymysten tuttuuden ja monikulttuurisuuden opinnoissa käsittelyn yhteydestä kulttuuria koskeviin arkiteorioihin.

Selittäjä	Värisokeus				Multikulturalismi				Polykulturalismi			
	B	KV	β	p	B	KV	β	p	B	KV	β	p
Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus	.02	.03	.07	.367	-.02	.02	-.12	.138	.03	.02	.13	.119
Monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa	-.10	.05	-.16	.046	.07	.03	.18	.031	.01	.04	.02	.770

Huom. N = 154. KV = keskivirhe.

Multikulturalismin kohdalla testattu malli oli yhteensopiva aineiston kanssa [$F(2, 151) = 3.07, p = .049$], (taulukko 4). Malli selitti multikulturalismin vaihtelusta yhteensä 3.9 %. Selittävästä muuttujasta monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selitti tilastollisesti merkitsevästi multikulturalismissa havaittua vaihtelua. Selittäjän omavaikutusosuus oli 3.0 %. Mitä enemmän opiskelijat kokivat, että monikulttuurisuutta oli käsitelty opinnoissa, sitä enemmän heidän ajattelustaan välittyi multikulturalismi. Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ei puolestaan selittänyt tilastollisesti merkitsevästi multikulturalismin summa-
muuttujan havaittua vaihtelua. Polykulturalismin kohdalla testattu malli ei sopinut aineistoon [$F(2, 151) = 1.37, p = .257$]. Selittäjillä ei siis ollut mallissa line-

aarista yhteyttä selitettäviin muuttujiin. Monikulttuurisuuskysymysten tuttuus tai käsittely opinnoissa eivät siten selittäneet opiskelijoiden polykulturalistista ajattelua.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli tuottaa tietoa ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevasta ajattelusta määrällisten tutkimusmenetelmien avulla. Tutkimuksessa tarkasteltiin kolmea tutkimuskysymystä. Ensimmäisenä tutkittiin Lay Theories of Culture -mittariston suomennetulla versiolla kerätyn aineiston sopevuutta kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettiseen malliin. Seuraavaksi tutkittiin värisokean, multikulturalistisen ja polykulturalistisen kulttuuria koskevan arkiteorian ilmenemistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Kolmantena selvitettiin sitä, selittääkö monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa tai monikulttuurisuuskysymysten tuttuus tulevien ohjauksen ammattilaisten kulttuuria koskevaa ajattelua. Kulttuuria koskevat arkiteoriat perustuvat Rosenthal & Levyn (2010, 2012) Lay Theories of Culture -viitekehykseen ja siitä johdettuun mittaristoon.

Lay Theories of Culture -mittariston tarkastelu konfirmatorisella faktori-analyysillä osoitti, että kerätty aineisto antoi tukea kulttuuria koskevien arkiteorioiden mallille. Arkiteorioiden väliset yhteydet olivat teoriassa oletetun kaltaisia ja vastasivat pitkälti myös aiemmassa suomalaisessa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja (Rissanen ym., 2023). Mittariston rakenteen tutkiminen toisaalta myös loi uutta ymmärrystä arkiteorioiden mallista. Identiteettisokeat ja -tietoiset arkiteoriat eivät ainakaan tarkastelun kohteena olleessa aineistoissa täydentäneet toisiaan, vaan olivat ennemmin toisilleen vastakkaisia ja vaihtoehtoisia ajattelutapoja. Tähän viittasi se, että multikulturalistisen arkiteorian ja polykulturalistisen arkiteorian summamuuttujat korreloivat keskenään positiivisesti, mutta samaan aikaan ne olivat negatiivisesti yhteydessä värisokean arkiteorian kanssa. Joissakin tutkimuksissa identiteettisokeat ja -tietoiset arkiteoriat ovat korreloineet keskenään positiivisesti (Ryan ym., 2007). Vaihtelevat tutkimustulokset saattavat kertoa tutkimuskontekstien välisistä eroista, tutkimuk-

sisä käytettyjen mittareiden keskinäisistä eroista tai moniulotteisten kulttuuria koskevien arkiteorioiden haastavasti jäseneltävissä olevista keskinäisistä suhteista.

Koska kerätty aineisto tuki kulttuuria koskevien arkiteorioiden teoreettista mallia, voitaisiin tulosten perusteella mittariston suomennosta ja teoreettisen mallin mukaista kulttuuria koskevien arkiteorioiden jaottelua hyödyntää jatkossa esimerkiksi ohjausalan opiskelijoiden koulutuksessa. Mittaria voitaisiin esimerkiksi käyttää reflektiovälineenä monikulttuurisuuteen liittyvissä ohjauksen opinnoissa. Toisaalta suomennetun mittariston avulla voitaisiin myös arvioida, muuttuvatko opiskelijoiden kulttuureihin liittyvät käsitykset ohjauksen opintojen aikana ja millaista mahdollinen muutos on.

Tutkimuksen perusteella identiteettitietoiset kulttuuria koskevat arkiteoriat, eli multikulturalistinen ja polykulturalistinen arkiteoria, kuvastivat melko hyvin ohjausalan opiskelijoiden ajattelua. Identiteettisokea, eli tässä tutkimuksessa värisokea arkiteoria puolestaan näytti kuvaavan opiskelijoiden ajattelua melko heikosti. Valtaosalla tutkittavista oli taustalla aiempi korkeakoulututkinto, joka saattoi selittää eroa multikulturalistisen ja värisokean ajattelutavan välillä. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että korkea koulutuksen taso on positiivisesti yhteydessä multikulturalististen käsitysten näkymiseen ajattelussa (Breugelmans & Van De Vijver, 2004). Koulutuksella vaikuttaisi muutenkin olevan erityinen suhde juuri multikulturalistiseen ajatteluun: tutkimuksessa nimittäin havaittiin, että monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa selitti multikulturalismin näkymistä ajattelussa, mutta vastaavaa yhteyttä ei havaittu värisokean tai polykulturalistisen ajattelutavan kohdalla. On mahdollista, että ohjausalan koulutus lisää tietoisuutta etnisten ja kulttuuristen ryhmien välisistä eroavaisuuksista ja näin ollen vahvistaa juuri multikulturalistista ajattelua.

Tutkimus vahvisti aiempaa käsitystä siitä, että kasvatusalan opiskelijat ja ammattilaiset nojaavat etnisyyttä ja kulttuuria koskevassa ajattelussaan melko vahvasti multikulturalistisiin ja polykulturalistisiin käsityksiin. Rissanen ym. (2023) ovat hahmotelleet aiemmassa Suomeen ja Saksaan sijoittuvassa tutkimuksessa erilaisia arkiteorioihin pohjautuvia kasvatusalan opiskelijoiden pro-

fiileja. Lähes kaikissa tunnistetuissa profiileissa sekä multikulturalistinen että polykulturalistinen arkiteoria kuvastivat parhaiten opiskelijoiden ajattelua. Ohjausalan opiskelijoilta kerätty aineisto vaikuttaisi tukevan aiemmin tunnistettujen profiilien luonnetta. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että kultuuria koskevilla arkiteorioilla on toisistaan eroavia vaikutuksia. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että kolmesta arkiteoriasta juuri polykulturalismilla on eniten positiivisia vaikutuksia ryhmien välisiin suhteisiin (esim. Bernardo ym., 2016; Rissanen & Kuusisto, 2022; Rosenthal & Levy, 2010). Polykulturalismin välittyminen ohjausalan opiskelijoiden ajattelusta voidaankin näin ollen tulkita positiiviseksi tutkimustulokseksi.

Tutkimuksessa havaittiin, että monikulttuurisuuden käsittelyllä opinnoissa oli tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys multikulturalistiseen ajattelutapaan ja tilastollisesti merkitsevä negatiivinen yhteys värisokeaan ajattelutapaan. Molemmat yhteydet olivat kuitenkin heikkoja. Polykulturalistisen arkiteorian kohdalla tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei havaittu. Tulosten perusteella olisi syytä pohtia, onnistuvatko ohjausalan koulutukset kehittämään opiskelijoiden kulttuureja koskevia asenteita ja kulttuurisen moninaisuuden kohtaamiseen tarvittavia valmiuksia tarpeeksi hyvin. Suurin osa ohjausalan koulutuksista on lyhyitä, yhden tai kahden vuoden mittaisia koulutuksia. Näin ollen on mahdollista, että aiheen käsittely jää koulutuksissa melko vähäiseksi tai sitä käsitellään vain hyvin pintapuolisesti, pureutumatta opiskelijoiden ajattelun syviin rakenteisiin. Toisaalta tutkimuksessa havaitut tilastollisesti merkitsevät yhteydet antavat viitteitä siitä, että monikulttuurisuuden käsitteleminen opinnoissa voi saada aikaan jonkin asteisia muutoksia opiskelijoiden ajattelussa. Näin ollen aihepiirin käsittelyä ohjausalan koulutuksissa voidaan pitää perusteluna.

Tulosten perusteella olisi myös tärkeää pohtia sitä, kehitetäänkö koulutuksissa opiskelijoiden asenteita ja valmiuksia oikeaan suuntaan. Huomion arvoista tästä näkökulmasta on etenkin se, että monikulttuurisuuden käsittely opinnoissa ei selittänyt polykulturalistista ajattelutapaa mittaavan muuttujan havaittua vaihtelua, mutta multikulturalistista ajattelutapaa mittaavan muuttu-

jan vaihtelua se puolestaan selitti jonkin verran. Vaikkakin myös multikulturalistisessa ajattelussa on aiemmissa tutkimuksissa tunnistettu olevan paljon hyviä puolia, voi se silti joissain tapauksissa vahvistaa essentialistista käsitystä ihmisistä, kulttuurien pysyvistä luonteesta, sekä vahvistaa eri väestöryhmiin kohdistuvia stereotypioita. Etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöryhmiin kohdistuvat negatiiviset ennakkoluulot voivat multikulturalistisen ajattelun seurauksena johtaa essentialistisiin, kokonaisista väestöryhmiä koskeviin käsityksiin. Tällainen essentialistinen ajattelu kulttuurista ja etnisyydestä voi johtaa syrjivään käyttäytymiseen ja rasismiin, mikä paitsi heikentää vähemmistöryhmiin kuuluvien hyvinvointia, on myös omiaan heikentämään osallisuuden kokemusta. Toisin kuin multikulturalismissa, polykulturalistisessa ajattelutavassa pyritään huomaamaan kulttuurien välisiä yhteyksiä sekä aikojen saatossa tapahtunutta vuorovaikutteista muovaantumista (Rosenthal & Levy, 2010). Juuri käsitys kulttuurin muovautuvuudesta on nähty aiemmassa tutkimuksessa tärkeänä tekijänä esimerkiksi rasismien purkamisessa (Rosenthal ym., 2014).

Valtaväestön asenteet muita väestöryhmiä kohtaan vaikuttavat merkittävästi esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiseen (Liebkind, 2000), minkä vuoksi asenteita on tärkeä tarkastella. Monikulttuuriset kohtaamiset kuuluvat myös ohjaajien työhön ja siten ohjauksessa on mahdollisuus edistää esimerkiksi moninaisista kulttuuritaustoista tulevien ohjattavien asemaa yhteiskunnassa. Lisäksi ohjaajat voivat edistää ryhmien välisiä suhteita omia ennakkoluuloja ja stereotypioita tarkastelemalla. Etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen osallisuuden kokemusta yhteiskunnassa voidaan edistää erilaisissa ohjauksen kohtaamisissa.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Tässä luvussa arvioidaan tutkimuksen toteutusta, metodologiaa ja tulosten luotettavuutta. Teoreettisten käsitteiden operationalisoinnilla, eli muuttamisella arkikielessä ymmärrettävään muotoon on suuri merkitys tutkimustulosten luotettavuuden kannalta (Vilkkä, 2007). Kulttuuria koskevat arkiteoriat operationa-

lisoitiin kyselylomakkeelle suomentamalla englanninkielisen alkuperäisen Lay Theories of Culture -mittariston väittämät (Rosenthal & Levy, 2012). Kutakin kulttuuria koskevaa arkiteoriaa ilmensi viisi väittämää, eli väittämiä oli yhteensä 15 kappaletta (liite 1). Väittämien käännoksien ymmärrettävyyttä testattiin viidellä vastaajalla ennen varsinaisen aineiston hankkimista. Väittämät koettiin testausvaiheessa pääosin ymmärrettävinä, mutta yksi väittämistä ("etniset ryhmät ovat vaikuttaneet toisiinsa aikojen saatossa tavoilla, jotka eivät ole kovin ilmeisiä ja keskusteltuja") herätti jonkin verran hämmennystä. Sana "keskusteltuja" päätettiin testausvaiheessa saatujen kommenttien perusteella korvata lopullisella kyselylomakkeella ilmaisulla "joista ei aina puhuta".

Tässä tutkimuksessa tulosten luotettavuutta tuki verrattain korkea vastausprosentti (33.0 %). Aineistoa kerättiin paikan päällä ainoastaan Jyväskylän yliopiston maisteriryhmän kohdalla. Muiden korkeakoulujen tapauksessa aineistonkeruu ja tutkimuksen esittely tapahtui etäyhteydellä. Tutkimuksen esittelyyn käytettiin muutama minuutti aikaa ja vapaaehtoiseen tutkimuskyselyyn vastaamiseen annettiin opiskelijoille aikaa noin kymmenen minuuttia. Vaikka vastaamisen vapaaehtoisuutta korostettiin jokaisessa tilaisuudessa, eikä vastauksien perusteella tiedetty, ketkä paikalla olevista vastasivat tutkimuskyselyyn, saattoi aineistonkeruutavasta aiheutua painetta osallistua tutkimukseen. Tutkimuksen esittelyä pidettiin kuitenkin tarpeellisena, sillä aineistonkeruun haluttiin toteuttaa mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla jokaisessa korkeakoulussa. Tulosten luotettavuutta tuki tutkittaviin säilytetty etäisyys, sillä ei ollut tiedossa, ketkä paikalla olleista ohjausalan opiskelijoista vastasivat tutkimuskyselyyn ja ketkä jättivät vastaamatta.

Vastaukset eivät välttämättä antaneet täysin todenmukaista kuvaa siitä, miten opiskelijat ajattelivat. Aineiston kerääminen opetustilaisuuksien yhteydessä saattoi ohjata opiskelijoita vastaamaan sen mukaan, mitä he pitivät koulutuksessa toivottavina vastauksina. Toisaalta vastausten rehellisyyttä saattoi ohjata myös taipumus vastata kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävänä pidettyjen asenteiden, arvojen ja mielikuvien mukaan. Vastausten rehellisyyttä

pyrittiin parantamaan kertomalla sekä esittelytilaisuuksien yhteydessä että kyselylomakkeen alussa, ettei väittämiin ollut oikeita tai vääriä vastauksia.

Määrällisessä tutkimuksessa kokonaisluotettavuuteen voidaan vaikuttaa myönteisesti noudattamalla tutkimukselle asetettua vaatimustasoa (Vilkkä, 2007, 154). Vaatimustasolla viitataan ennalta määritettyyn tapaan tehdä tutkimusta, johon vaikuttaa olennaisesti useampi tutkimuseettinen tekijä. Tässä tutkimuksessa kokonaisluotettavuutta tuki etenkin tutkimuskohteen sekä tutkimuskysymysten tarkka määrittäminen, täsmällinen mittaaminen sekä uuden ja ajankohtaisen, sovellettavissa olevan empiirisen tiedon tuottaminen. Tutkimuskohteena olivat suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevat ohjausalan opiskelijat ja heidän ajattelussaan ilmenevät kulttuuria koskevat arkiteoriat. Nimenomaan ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa ilmeneviä kulttuuria koskevia arkiteorioita ei ole aiemmin tutkittu. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, selittääkö monikulttuurisuuden käsittely ohjausalan opinnoissa tai monikulttuurisuuskysymysten tuttuus kulttuuria koskevien arkiteorioiden näkymistä ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa, mitä ei myöskään ole aiemmin tutkittu.

Analyysitavat olivat linjassa tutkimuskysymysten kanssa. Tutkimusta kuitenkin rajoitti se, että syvällistä ymmärrystä opiskelijoiden kulttuuria koskevista ajattelutavoista ja käsityksistä voi olla haastavaa muodostaa yksittäisten väittämien perusteella. Aihetta olisi syytä tutkia tulevaisuudessa myös laadullisin menetelmin. Tulosten luotettavuutta pyrittiin kuitenkin parantamaan siten, että jokaista arkiteoriaa mitattiin useammalla väittämällä. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastattiin konfirmatorisella faktorianalyysillä. Konfirmatorinen faktorianalyysi soveltui analyysimenetelmäksi, koska olemassa olevaa taustateoriaa haluttiin testata empiirisellä aineistolla (Metsämuuronen, 2011). Faktorianalyysin tuloksia tarkastellessa olisi kuitenkin hyvä huomata, että aineiston koko ($N = 154$) oli suositeltua pienempi ($N = 200$), (Metsämuuronen, 2011, 687). Suositeltua pienempi aineisto voi mahdollisesti heikentää tulosten luotettavuutta. Mittariston suomennosta olisikin hyvä tarkastella vielä laajemmilla aineistoilla ja mahdollisesti eri perusjoukoissa, jotta faktorimallista saataisiin lisää luotettavaa tietoa.

Monikulttuurisuuden käsittelyä opinnoissa olisi voitu selvittää vaihtoehtoisilla tavoilla. Tässä tutkimuksessa sitä päädyttiin tutkimaan ainoastaan yhdellä väittämällä, joka perustui vastaajan itsearvioon. Asiasta olisi voinut saada luotettavampaa tietoa esimerkiksi perehtymällä koulutusten opetussuunnitelmiin tai niiden sisältöihin. Toisaalta aineistoa olisi voitu kerätä esimerkiksi pitkittäistutkimuksen avulla, opiskelijoiden opintojen alussa ja lopussa. Näin olisi saatu tietoa siitä, miten opinnot olisivat mahdollisesti muuttaneet opiskelijoiden ajattelua. Aineistonkeruuseen liittyvien ajallisten rajoitteiden takia asiaa päädyttiin kuitenkin kysymään suoraan opiskelijoilta, mikä toisaalta tuotti mielenkiintoista kokemuksellista tietoa opiskelijoiden näkemyksestä monikulttuurisuuskysymysten esiintymiseen opinnoissa.

Tutkimustulosten yleistettävyydessä on syytä pohtia mittarin luotettavuutta validiteetin ja reliabiliteetin avulla (Metsämuuronen, 2011). Sisällön validiteetin osalta on tärkeää, että tutkimuksessa käytetyt käsitteet ovat linjassa teorian kanssa (Metsämuuronen, 2011, 74). Kyselyn väittämät perustuivat alun perin englanninkieliseen Lay Theories of Culture -mittaristoon (Rosenthal & Levy, 2012), mutta niitä muokattiin joiltakin osin suomalaiseseen kontekstiin sopivammaksi. Suomennettuja väittämiä voitaisiin varmasti myös jatkossa kehittää. Esimerkiksi ilmaus ”etniset ryhmäjaot” ei ole kovinkaan arkikielinen ilmaus suomalaisessa kontekstissa ja sitä voitaisiin jatkossa tarkastella. Rakennvaliditeetti puolestaan viittaa ilmiöön, jossa havainnot vaihtelevat taustalla olevan teorian mukaisesti (Metsämuuronen, 2011, 129). Konfirmatorisen faktori-analyysin tuloksena voidaan todeta, että näin tapahtui kerätyn aineiston kohdalla, sillä arkiteorioita kuvastavat väittämät latautuivat lopullisessa mallissa riittävän hyvin omille faktoreilleen. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että kulttuuria koskevat arkiteoriat ilmenevät omina ulottuvuuksinaan myös ohjausalan opiskelijoiden ajattelussa. Multikulturalistisen sekä polykulturalistisen arkiteorian painottuminen ajattelussa on linjassa aiempien kasvatustutkimusten kanssa, joissa vastaavia ilmiöitä on tutkittu suomalaisten opettajien kohdalla (ks. Rissanen ym., 2023).

Tutkimuksessa pyrittiin löytämään kausaalisuhteita, eli syy-seuraussuhteita monikulttuurisuuteen liittyvien muuttujien ja kulttuuria koskevien arkiteorioiden välille. Tässä tutkimuksessa oletettiin, että monikulttuurisuuskysymysten tuttuus ja niiden käsittely opinnoissa selittivät opiskelijoiden kulttuuria koskevia arkiteorioita. Näin ollen regressioanalyysillä pyrittiin selvittämään, selittivätkö monikulttuurisuuden tuttuus ja monikulttuurisuuden käsittely ohjausalan opinnoissa värisokean, multikulturalisen tai polykulturalistisen ajattelutavan näkymistä salan opiskelijoiden ajattelussa. Tutkimuskysymyksen ja -asetelman kannalta on syytä pohtia myös sitä mahdollisuutta, että kulttuuria koskevien arkiteorioiden muuttajat voisivat mahdollisesti toimia myös selittäjinä. Toisin sanoen on mahdollista, että kulttuuria koskevat arkiteoriat ohjaavat opiskelijoiden monikulttuurisuutta koskevia havaintoja. Esimerkiksi värisokeassa ajattelutavassa erilaisuuteen pyritään kiinnittämään mahdollisimman vähän huomiota, mikä voi johtaa kulttuurin ja etnisyyden huomaamatta jättämiseen esimerkiksi töissä, vapaa-ajalla ja opinnoissa. Monikulttuurisuus voi olla vastaajan elämässä läsnä, vaikka hän ei aktiivisesti kiinnittäisikään siihen huomiota. Samoin kyseisiä teemoja on voitu käsitellä opinnoissa, vaikka vastaaja kokisi, että näin ei olisi ollut. Itsearviointi tuottaakin haasteita kausaalisuuden suunnan määrittämiselle, sillä vastaajan kokemus ei välttämättä kerro tutkittavista asioista totuudenmukaisesti.

6.3 Jatkotutkimusaiheet

Tässä tutkimuksessa arkiteorioita mitattiin Rosenthalin ja Levyn (2012) luomalla mittaristolla, jonka väittämät suomennettiin tätä tutkimusta varten. Mittaristo rakentui kolmesta, eri arkiteorioita mittaavasta osiosta. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin tunnistettu värisokeuden, multikulturalismi ja polykulturalismin lisäksi myös muita arkiteorioita. Esimerkiksi Verkuyten ym. (2020) sekä Grigoryev ja Berry (2021) ovat puhuneet interkulturalismista, Ryan ym. (2007) sekä Leslie ym. (2020) ovat puhuneet assimilaatiosta ja joissakin tutkimuksissa on puhuttu myös meritokratiasta yhtenä erillisenä arkiteoriana (Leslie ym.,

2020). Jatkossa voitaisiinkin tutkia edellä mainittujen arkiteorioiden osalta sitä, miten hyvin ne kuvastavat ohjausalan opiskelijoiden ajattelua ja millaisia niiden väliset yhteydet ovat suomalaisissa aineistoissa.

Rosenthalin ja Levyn (2012) mittariston väittämät keskittyivät kulttuuria koskevien arkiteorioiden tiettyihin ulottuvuuksiin: värisokean arkiteorian väittämät ilmensivät yksilöiden ainutlaatuisten ominaisuuksien ja samankaltaisuuksien painottamisen ulottuvuuksia, multikulturalistisen arkiteorian väittämät kuvastivat tärkeinä pidettyjen eroavaisuuksien ulottuvuutta ja polykulturalistisen arkiteorian väittämät ilmensivät sen neutraalia muotoa. Kaikille kulttuuria koskeville arkiteorioille on kuitenkin hahmoteltu aiemmassa tutkimuksessa myös muita ulottuvuuksia tai muotoja, joita ei tässä tutkimuksessa tutkittu. Jatkossa voitaisiin tutkia myös muita kulttuuria koskevista arkiteorioista tunnistettuja ulottuvuuksia. Eri ulottuvuuksien tutkiminen voisi tuoda lisää ymmärrystä siitä, miten arkiteorioiden eri muodot suhteutuvat toisiinsa.

Tässä tutkimuksessa kulttuuria koskevia arkiteorioita tutkittiin määrällisen aineiston avulla. Määrällisellä tutkimuksella voidaan saavuttaa tärkeää tietoa esimerkiksi ilmiöiden välisistä suhteista. Pelkkä määrällinen lähestymistapa ei kuitenkaan luo syvällistä ymmärrystä arkiteorioista, sillä ne ovat luonteeltaan moniulotteisia, syvällisen tason uskomuksia, jotka ohjaavat esimerkiksi tulkintojen tekemistä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (Rissanen & Kuusisto, 2022). Näin ollen määrällisen tutkimuksen rinnalle tarvitaan laadullista tutkimuksia, jotta parempi ymmärrys ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevista ajatuksista ja niiden taustalla olevista uskomuksista voidaan saavuttaa.

Jatkossa voitaisiin tutkia myös itse ohjauksen koulutuksia, jotta saataisiin selville, miten etnisyydestä, kulttuureista ja monikulttuurisuudesta opetetaan ohjauksen koulutuksissa. Tutkimusta voitaisiin tehdä havainnoimalla opetustilanteita tai esimerkiksi tarkastelemalla ohjauksen koulutuksien opetussuunnitelmia. Ohjausalan opiskelijoiden kulttuuria koskevien arkiteorioiden kehitystä voitaisiin tutkia myös pitkittäistutkimuksella, jossa vertailtaisiin eri ryhmiä keskenään. Ryhmät voisivat erota toisistaan sen mukaan, kuinka paljon monikulttuurisuutta käsiteltäisiin ohjauksen opinnoissa. Näin monikulttuurisuuteen

liittyvien muuttujien sekä arkiteorioiden välisistä kausaalisuhteista voitaisiin saada parempi käsitys. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin saada myös tarkempaa tietoa siitä, miten ohjauksen koulutukset vaikuttavat opiskelijoiden kulttuureja koskevaan ajatteluun. Tutkimuksissa voitaisiin myös vertailla eri koulutusten välisiä eroja ja pohtia koulutusten vaikuttavuutta.

LÄHTEET

- Ahmad, A. (2020). Ethnic discrimination against second-generation immigrants in hiring: empirical evidence from a correspondence test. *European Societies*, 22(5), 659–681.
<https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1822536>
- Apfelbaum, E. P., Pauker, K., Sommers, S. R., & Ambady, N. (2010). In Blind Pursuit of Racial Equality? *Psychological Science*, 21(11), 1587–1592.
<https://doi.org/10.1177/0956797610384741>
- Apfelbaum, E. P., Sommers, S. R., & Norton, M. I. (2008). Seeing Race and Seeming Racist? Evaluating Strategic Colorblindness in Social Interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(4), 918–932.
<https://doi.org/10.1037/a0011990>
- Arends-Tóth, J., & Vijver, F. J. R. V. D. (2003). Multiculturalism and Acculturation: Views of Dutch and Turkish-Dutch. *European Journal of Social Psychology*, 33(2), 249–266. <https://doi.org/10.1002/ejsp.143>
- Banks, J. A. (2004). Multicultural Education: Historical Developments, Dimensions, and Practice. Teoksessa J. A. Banks, & C. A. M. Banks (toim.), *Handbook of Research in Multicultural Education* (s. 3–30). Jossey Bass.
- Bar-Haim, Y., Ziv, T., Lamy, D., & Hodes, R. M. (2006). Nature and Nurture in Own-Race Face Processing. *Psychological Science*, 17(2), 159–163.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01679.x>
- Batkhina, A., Berry, J. W., Jurcik, T., Dubrov, D., & Grigoryev, D. (2022). More Similarity if Different, More Difference if Similar: Assimilation, Colorblindness, Multiculturalism, Polyculturalism, and Generalized and Specific Negative Intergroup Bias. *Europe's Journal of Psychology*, 18(4), 369–390. <https://doi.org/10.5964/ejop.3715>
- Bernardo, A. B. I., & Presbitero, A. (2017). Belief in Polyculturalism and Cultural Intelligence: Individual- and Country-Level Differences. *Personality and*

Individual Differences, 119, 307–310.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.08.006>

Bernardo, A. B. I., Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2013). Polyculturalism and Attitudes Towards People from Other Countries. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(3), 335–344.

<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2012.12.005>

Bernardo, A. B. I., Salanga, M. G. C., Tjipto, S., Hutapea, B., Yeung, S. S., & Khan, A. (2016). Contrasting Lay Theories of Polyculturalism and Multiculturalism: Associations with Essentialist Beliefs of Race in Six Asian Cultural Groups. *Cross-Cultural Research*, 50(3), 231–250.

<https://doi.org/10.1177/1069397116641895>

Bettencourt, B. A., Dorr, N., Charlton, K., & Hume, D. L. (2001). Status Differences and In-Group Bias: A Meta-Analytic Examination of the Effects of Status Stability, Status Legitimacy, and Group Permeability. *Psychological bulletin*, 127(4), 520–542. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.4.520>

Bigler, R. S. (1999). The Use of Multicultural Curricula and Materials to Counter Racism in Children. *Journal of Social Issues*, 55(4), 687–705.

<https://doi.org/10.1111/0022-4537.00142>

Breugelmans, S. M., & Van De Vijver, F. J. R. (2004). Antecedents and Components of Majority Attitudes toward Multiculturalism in the Netherlands. *Applied Psychology*, 53(3), 400–422.

<https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2004.00177.x>

Brewer, M. B. (1997). The social psychology of Intergroup Relations: Can Research Inform Practice? *Journal of Social Issues*, 53(1), 197–211.

<https://doi.org/10.1111/0022-4537.14199714>

Brown, R. (2000). Social Identity Theory: Past Achievements, Current Problems and Future Challenges. *European journal of social psychology*, 30(6), 745–778.

[https://doi.org/10.1002/1099-0992\(200011/12\)30:6<745::AID-EJSP24>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1099-0992(200011/12)30:6<745::AID-EJSP24>3.0.CO;2-O)

- Byman, R. T. (2004). Rakenneyhtälömallit kasvatustieteellisessä tutkimuksessa: Erikoistapauksena konfirmatorinen faktorianalyysi. Teoksessa P. Kansanen & K. Uusikylä (toim.), *Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät* (s. 25–41). PS-kustannus.
- Byrne, B. M. (2013). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications and Programming* (2. painos). Routledge.
- Cho, J., Tadmor, C. T., & Morris, M. W. (2018). Are All Diversity Ideologies Creatively Equal? The Diverging Consequences of Colorblindness, Multiculturalism, and Polyculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(9), 1376–1401. <https://doi.org/10.1177/0022022118793528>
- Correll, J., Park, B., & Smith, J. (2008). Colorblind and Multicultural Prejudice Reduction Strategies in High-Conflict Situations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 11(4), 471–491. <https://doi.org/10.1177/1368430208095401>
- Courtois, M., & Herman, G. (2015). The Influence of Interethnic Ideologies on Intention to Discriminate Through In-Group Favoritism. *Social Sciences (Basel)*, 4(1), 205–218. <https://doi.org/10.3390/socsci4010205>
- Davies, P. G., Steele, C. M., & Markus, H. R. (2008). A Nation Challenged: The Impact of Foreign Threat on America's Tolerance for Diversity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(2), 308–318. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.2.308>
- Derks, B., Van Laar, C., & Ellemers, N. (2007). The Beneficial Effects of Social Identity Protection on the Performance Motivation of Members of Devalued Groups. *Social Issues and Policy Review*, 1(1), 217–256. <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2007.00008.x>
- Devos, T., & Banaji, M. R. (2005). American = White? *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 447–466. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.3.447>
- Ely, R. J., & Thomas, D. A. (2001). Cultural Diversity at Work: The Effects of Diversity Perspectives on Workgroup Processes and Outcomes.

Administrative Science Quarterly, 46, 229–273.

<http://dx.doi.org/10.2307/2667087>

Euroopan perusoikeusvirasto. (2023). *Being Black in the EU – Experiences of People of African Descent*.

http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-being-black_in_the_eu_en.pdf

Fiske, S. T., Lin, M., & Neuberg, S. L. (1999). The Continuum Model: Ten Years Later. Teoksessa S. Chaiken & Y. Trope (toim.), *Dual Process Theories in Social Psychology* (s. 231–254). Guilford.

Flint, K. (2006). Indian-African Encounters: Polyculturalism and African Therapeutics in Natal, South Africa, 1886-1950s. *Journal of Southern African Studies*, 32(2), 367–385. <https://doi.org/10.1080/03057070600656382>

Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Anastasio, P. A., Bachman, B. A., & Rust, M. C. (1993). The Common Ingroup Identity Model: Recategorization and the Reduction of Intergroup Bias. *European Review of Social Psychology*, 4(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/14792779343000004>

Gorski, P. (2016). Rethinking the Role of “Culture” in Educational Equity: From Cultural Competence to Equity Literacy. *Multicultural Perspectives*, 18(4), 221–226. <https://doi.org/10.1080/15210960.2016.1228344>

Grigoryev, D. S., & Berry, J. W. (2021). A Taxonomy of Intergroup Ideologies. *Kul'turno-Istoricheskaiā Psikhologiā*, 17(4), 7–15.

<https://doi.org/10.17759/chp.2021170401>

Gutiérrez, A. S., & Unzueta, M. M. (2010). The Effect of Interethnic Ideologies on the Likability of Stereotypic vs. Counterstereotypic Minority Targets. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(5), 775–784.

<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.03.010>

Gündemir, S., & Galinsky, A. D. (2018). Multicolored Blindfolds: How Organizational Multiculturalism Can Conceal Racial Discrimination and Delegitimize Racial Discrimination Claims. *Social Psychological & Personality Science*, 9(7), 825–834.

<https://doi.org/10.1177/1948550617726830>

- Gündemir, S., Martin, A., & Homan, A. (2019). Understanding Diversity Ideologies from the Target's Perspective: A Review and Future Directions. *Frontiers in Psychology*, 10, 282–282.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00282>
- Hair, J. F., Anderson, R. E., & Black, W. C. (2014). *Multivariate Data Analysis* (7. painos). Pearson.
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Vastapaino.
- Hartonen, V. R. & Rissanen, O. (2018). Maahanmuuttoon liittyvät keskeiset käsitteet. Teoksessa L. Karlsson, A-L. Lastikka & J. Vartiainen (toim.), *KOTO – Kohtaamisia taidolla ja taiteella. Kielten ja kulttuurien yhteisöllistä oppimista ja kotoutumista* (s. 20-33). Itä-Suomen yliopisto.
- Haslam, S. A. (2004). *Psychology in Organizations the Social Identity Approach* (2. painos). Sage Publications.
- Healy, E., Thomas, E., & Pedersen, A. (2017). Prejudice, Polyculturalism, and the Influence of Contact and Moral Exclusion: A Comparison of Responses Toward LGBTI, TI, and Refugee Groups. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(7), 389–399. <https://doi.org/10.1111/jasp.12446>
- Helman, E., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Mania, E. W., Guerra, R., Wilson, D. C., & Friel, B. M. (2012). Group Status Drives Majority and Minority Integration Preferences. *Psychological Science*, 23(1), 46–52.
<https://doi.org/10.1177/0956797611423547>
- Hofstede, G. (1992). *Kulttuurit ja organisaatiot: mielen ohjelmointi*. WSOY.
- Hogg, M. A. (2016). Social Identity Theory. Teoksessa S. McKeown, R. Haji, & N. Ferguson, *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory: Contemporary Global Perspectives* (s. 3-17). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6_1
- Hogg, M. A., Hohman, Z. P., & Rivera, J. E. (2008). Why Do People Join Groups? Three Motivational Accounts from Social Psychology. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(3), 1269–1280. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00099.x>

- Hogg, M., & Terry, D. (2000). Social identity and Self-Categorization Processes in Organizational Contexts. *The Academy of Management Review*, 25(1), 121-140. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsi087>
- Holoien, D. S., & Shelton, J. N. (2012). You Deplete Me: The Cognitive Costs of Colorblindness on Ethnic Minorities. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(2), 562-565. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.09.010>
- Hopkins, N., & Blackwood, L. (2011). Everyday Citizenship: Identity and Recognition. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(3), 215-227. <https://doi.org/10.1002/casp.1088>
- Hornsey, M. J. (2008). Social Identity Theory and Self-categorization Theory: A Historical Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 204-222. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2007.00066.x>
- Ito, T. A., & Urland, G. R. (2003). Race and Gender on the Brain: Electro cortical Measures of Attention to the Race and Gender of Multiply Categorizable Individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4), 616-626. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.4.616>
- Jaakkola, M. (2000). Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987-1999. Teoksessa K., Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa* (s. 28-47). Gaudeamus.
- Jansen, W. S., Vos, M. W., Otten, S., Podsiadlowski, A., & van der Zee, K. I. (2016). Colorblind or Colorful? How Diversity Approaches Affect Cultural Majority and Minority Employees: Colorblind or Colorful? *Journal of Applied Social Psychology*, 46(2), 81-93. <https://doi.org/10.1111/jasp.12332>
- Kalalahti, M. (2019). Inter-ethnic Relations and Bounding Agency: The Social Space of Study Guidance and Counselling. *Intersections*, 5(4), 59-78. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v5i4.574>
- Kalalahti, M., Zacheus, T., Laaksonen, L. M., & Jahnukainen, M. (2019). Toiselle asteelle ja eteenpäin: Eriytyvät toisen asteen koulutuspolut. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti, & J. Kivirauma (toim.), *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotilastaiset nuoret ja koulutus* (s. 71-89). Gaudeamus.
- Kelley, R. D. G. (1999). People in me. *ColorLines*, 1(3), 5-7.

- King, M. L., Jr. (2008). *I have a dream* [puheen tekstiversio]. The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/mlk01.asp (alkuperäinen puhe julkaistu 1963)
- Kirby, T. A., & Kaiser, C. R. (2021). Person-Message Fit: Racial Identification Moderates the Benefits of Multicultural and Colorblind Diversity Approaches. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 47(6), 873–890. <https://doi.org/10.1177/0146167220948707>
- Kirby, T. A., Silva Rego, M., & Kaiser, C. R. (2020). Colorblind and Multicultural Diversity Strategies Create Identity Management Pressure. *European Journal of Social Psychology*, 50(6), 1143–1156. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2689>
- Knowles, E. D., Lowery, B. S., Hogan, C. M., & Chow, R. M. (2009). On the Malleability of Ideology: Motivated Construals of Color Blindness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(4), 857–869. <https://doi.org/10.1037/a0013595>
- Konrad, A. M., Richard, O. C., & Yang, Y. (2021). Both Diversity and Meritocracy: Managing the Diversity-Meritocracy Paradox with Organizational Ambidexterity. *Journal of Management Studies*, 58(8), 2180–2206. <https://doi.org/10.1111/joms.12752>
- Korhonen, V. & Puukari, S. (2013). *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. PS-kustannus.
- Kung, F. Y. H., Brienza, J. P., & Chao, M. M. (2023). Mixed Reactions to Multicultural (vs. Colorblind) Diversity Approach Signals: A Lay Theories of Culture Perspective. *Journal of Experimental Psychology*, 29(1), 162–178. <https://doi.org/10.1037/xap0000409>
- Leonardelli, G. J., & Toh, S. M. (2015). Social Categorization in Intergroup Contexts: Three Kinds of Self-Categorization. *Social and Personality Psychology Compass*, 9(2), 69–87. <https://doi.org/10.1111/spc3.12150>
- Leslie, L. M., Bono, J. E., Kim, Y. (Sophia), & Beaver, G. R. (2020). On Melting Pots and Salad Bowls: A Meta-Analysis of the Effects of Identity-Blind and

- Identity-Conscious Diversity Ideologies. *Journal of Applied Psychology*, 105(5), 453–471. <https://doi.org/10.1037/apl0000446>
- Leslie, L. M., & Flynn, E. (2022). Diversity Ideologies, Beliefs, and Climates: A Review, Integration, and Set of Recommendations. *Journal of management*, 14920632210862. <https://doi.org/10.1177/01492063221086238>
- Levin, S., Matthews, M., Guimond, S., Sidanius, J., Pratto, F., Kteily, N., Pitpitan, E. V., & Dover, T. (2012). Assimilation, Multiculturalism, and Colorblindness: Mediated and Moderated Relationships Between Social Dominance Orientation and Prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 207–212. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.06.019>
- Liebkind, K. (2000). *Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Gaudeamus.
- Liebkind, K., & Jasinskaja-Lahti, I. (2000). The influence of experiences of discrimination on psychological stress: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of community & applied social psychology*, 10(1), 1-16. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1298\(200001/02\)10:1<1::AID-CASP521>3.0.CO;2-5](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(200001/02)10:1<1::AID-CASP521>3.0.CO;2-5)
- Maner, J. K., Miller, S. L., Moss, J. H., Leo, J. L., & Plant, E. A. (2012). Motivated Social Categorization: Fundamental Motives Enhance People's Sensitivity to Basic Social Categories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(1), 70–83. <https://doi.org/10.1037/a0028172>
- Massey, D., & Jess, P. (1995). *A place in the world?: Places, cultures and globalization*. The Open University.
- McLeod, J. (2003). *An Introduction to Counselling* (3. painos.). Open University Press.
- Meeussen, L., Otten, S., & Phalet, K. (2014). Managing Diversity: How Leaders' Multiculturalism and Colorblindness Affect Work Group Functioning. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(5), 629–644. <https://doi.org/10.1177/1368430214525809>
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: E-kirja opiskelijalaitos*. International Methelp, Booky.fi.

- Metsänen, R. (2000). Monikulttuurinen ohjaus. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & T. Spangar (toim.), *Ohjaus ammattina ja tieteenalana: 2: Ohjauksen toimintakentät* (s. 180–195). PS-kustannus.
- Montepare, J. M., & Opeyo, A. (2002). The Relative Salience of Physiognomic Cues in Differentiating Faces: A Methodological Tool. *Journal of Nonverbal Behavior*, 26(1), 43–59. <https://doi.org/10.1023/A:1014470520593>
- Morris, M. W., Chiu, C., & Liu, Z. (2015). Polycultural Psychology. *Annual Review of Psychology*, 66(1), 631–659. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015001>
- Neville, H. A., Lilly, R. L., Duran, G., Lee, R. M., & Browne, L. (2000). Construction and Initial Validation of the Color-Blind Racial Attitudes Scale (CoBRAS). *Journal of Counseling Psychology*, 47(1), 59–70. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.47.1.59>
- Ng Tseung-Wong, C., & Verkuyten, M. (2018). Diversity Ideologies and Intergroup Attitudes: When Multiculturalism is Beneficial for Majority Group Members. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(2), 336–350. <https://doi.org/10.1177/1368430216663021>
- Nieminen, J. (2013). Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. *Hyöivointikatsaus: tilastollinen aikakauslehti*, 3, 2–5.
- Norton, M. I., Sommers, S. R., Apfelbaum, E. P., Pura, N., & Ariely, D. (2006). Color Blindness and Interracial Interaction: Playing the Political Correctness Game. *Psychological Science*, 17(11), 949–953. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01810.x>
- Nummenmaa, L. (2009). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Tammi.
- Oikeusministeriö. (2023). *Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä : Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-627-9>
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>

- Opetushallitus. (2023). *Hyvän ohjauksen kriteerit*.
<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/hyvan-ohjauksen-kriteerit-0>
- Peavy, R. V. (1999). *Sosiodynaaminen ohjaus: Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön*.
- Pedersen, P. B. (1991). Multiculturalism as a Generic Approach to Counseling. *Journal of counseling and development*, 70(1), 6-12.
<https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1991.tb01555.x>
- Pedersen, A., Paradies, Y., & Barndon, A. (2015). The Consequences of Intergroup Ideologies and Prejudice Control for Discrimination and Harmony. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(12), 684–696.
<https://doi.org/10.1111/jasp.12330>
- Plaut, V. C., Garnett, F. G., Buffardi, L. E., & Sanchez-Burks, J. (2011). “What About Me?” Perceptions of Exclusion and Whites’ Reactions to Multiculturalism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 337–353. <https://doi.org/10.1037/a0022832>
- Plaut, V. C., Thomas, K. M., & Goren, M. J. (2009). Is Multiculturalism or Color Blindness Better for Minorities? *Psychological Science*, 20(4), 444–446.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02318.x>
- Polzer, J. T., Milton, L. P., & Swann, W. B. (2002). Capitalizing on Diversity: Interpersonal Congruence in Small Work Groups. *Administrative Science Quarterly*, 47(2), 296–324. <https://doi.org/10.2307/3094807>
- Prashad, V. (2001). *Everybody Was Kung Fu Fighting: Afro-Asian Connections and the Myth of Cultural Purity*. Beacon Press.
- Purdie-Vaughns, V., Steele, C. M., Davies, P. G., Dittmann, R., & Crosby, J. R. (2008). Social Identity Contingencies: How Diversity Cues Signal Threat or Safety for African Americans in Mainstream Institutions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(4), 615–630.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.94.4.615>

- Puukari, S. (2003). Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys monikulttuurisessa ohjauksessa. Teoksessa M. Lairio, & S. Puukari (toim.), *Ohjauksen uudet orientaatiot*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.
- Puuronen, V. (2011). *Rasistinen Suomi*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Rastas, A. (2007). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere University Press.
- Rastas, A., & Poelman, S. (2021). Suomalaisen sosiologian värisokea piste. *Sosiologia*, 58(1).
- Rattan, A., & Ambady, N. (2013). Diversity Ideologies and Intergroup Relations: An Examination of Colorblindness and Multiculturalism: Diversity Ideologies and Intergroup Relations. *European Journal of Social Psychology*, 43(1), 12–21. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1892>
- Richeson, J. A., & Nussbaum, R. J. (2004). The Impact of Multiculturalism Versus Color-Blindness on Racial Bias. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(3), 417–423. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2003.09.002>
- Rissanen, I. (2021). School Principals' Diversity Ideologies in Fostering the Inclusion of Muslims in Finnish and Swedish Schools. *Race, Ethnicity and Education*, 24(3), 431–450. <https://doi.org/10.1080/13613324.2019.1599340>
- Rissanen, I., & Kuusisto, E. (2022). Kulttuurienvälisten valmiuksien perustaa tutkimassa: opettajien arkiteoriat ja orientaatiot. *Psykologia*, 57(2), 140-179.
- Rissanen, I., Kuusisto, E., Timm, S., & Kaukko, M. (2023). Diversity Beliefs are Associated with Orientations to Teaching for Diversity and Social Justice: A Study Among German and Finnish Student Teachers. *Teaching and Teacher Education*, 123, 103996-. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103996>
- Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2010). The Colorblind, Multicultural, and Polycultural Ideological Approaches to Improving Intergroup Attitudes and Relations. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 215–246. <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2010.01022.x>
- Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2012). The Relation Between Polyculturalism and Intergroup Attitudes Among Racially and Ethnically Diverse Adults.

Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology, 18(1), 1–16.

<https://doi.org/10.1037/a0026490>

- Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2013). Thinking about Mutual Influences and Connections across Cultures Relates to More Positive Intergroup Attitudes: An Examination of Polyculturalism. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(8), 547–558. <https://doi.org/10.1111/spc3.12043>
- Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2016). Endorsement of Polyculturalism Predicts Increased Positive Intergroup Contact and Friendship across the Beginning of College. *Journal of Social Issues*, 72(3), 472–488. <https://doi.org/10.1111/josi.12177>
- Rosenthal, L., Levy, S. R., Katser, M., & Bazile, C. (2015). Polyculturalism and Attitudes Toward Muslim Americans. *Peace and Conflict*, 21(4), 535–545. <https://doi.org/10.1037/pac0000133>
- Rosenthal, L., Levy, S. R., & Militano, M. (2014). Polyculturalism and Sexist Attitudes: Believing Cultures are Dynamic Relates to Lower Sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 38(4), 519–534. <https://doi.org/10.1177/0361684313510152>
- Rosenthal, L., Levy, S. R., & Moss, I. (2012). Polyculturalism and Openness About Criticizing One's Culture: Implications for Sexual Prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(2), 149–165. <https://doi.org/10.1177/1368430211412801>
- Ryan, C. S., Casas, J. F., & Thompson, B. K. (2010). Interethnic Ideology, Intergroup Perceptions, and Cultural Orientation. *Journal of Social Issues*, 66(1), 29–44. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01631.x>
- Ryan, C. S., Hunt, J. S., Weible, J. A., Peterson, C. R., & Casas, J. F. (2007). Multicultural and Colorblind Ideology, Stereotypes, and Ethnocentrism among Black and White Americans. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 617–637. <https://doi.org/10.1177/1368430207084105>
- Self, W. T., Mitchell, G., Mellers, B. A., Tetlock, P. E., & Hildreth, J. A. D. (2015). Balancing Fairness and Efficiency: The Impact of Identity-Blind and

- Identity-Conscious Accountability on Applicant Screening. *PloS One*, 10(12), e0145208–e0145208. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0145208>
- Sidanius, J., & Pratto, F. (1999). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. Cambridge University Press.
- Souto, A.-M. (2020.) Väistelevää ohjausta – opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttajataustaisten nuorten parissa. *Kasvatus*, 51(3), 17-329.
- Souto, A.-M., & Sotkasiira, T. (2022). Towards Intersectional and Anti-Racist Career Guidance. *British Journal of Guidance & Counselling*, 50(4), 577–589. <https://doi.org/10.1080/03069885.2022.2073583>
- Stevens, F. G., Plaut, V. C., & Sanchez-Burks, J. (2008). Unlocking the Benefits of Diversity: All-Inclusive Multiculturalism and Positive Organizational Change. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 44(1), 116–133. <https://doi.org/10.1177/0021886308314460>
- Sue, D. W., Ivey, A. E., & Pedersen, P. B. (toim.). (1996). *A theory of multicultural counseling and therapy*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson Education.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. Teoksessa S. Worchel & W. G. Austin (toim.), *Psychology of Intergroup Relation*. Hall Publishers, 7-24.
- Talib, M., Löfström, J. & Meri, M. (2004). *Kulttuurit ja koulu – avaimia opettajille* (1. painos). WSOY.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2020). *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa: FinMonik-tutkimus 2018-2019*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-034-1>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023a). *Kieli- ja kulttuurivähemmistöt*. <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kieli-ja-kulttuurivahemmistot>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023b). *Ulkomaalaistaustaisen aikuisväestön terveys ja hyvinvointi – MoniSuomi 2022: Joka kolmas maahanmuuttanut ei saa riittävästi lääkärin palveluita.* <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023061354382>
- Tilastokeskus. (2024a). *Maahanmuuttajataustaisten määrät ja osuudet alueittain.* https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen_Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vu.px/
- Tilastokeskus. (2024b). *Maahanmuutto ennätyskellisen korkealla viime vuonna.* <https://www.stat.fi/uutinen/maahanmuutto-ennatyskellisen-koikkealla-viime-vuonna>
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory.* Blackwell.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2020). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (s. 229-243). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7>
- Van Knippenberg, D., Haslam, S. A., & Platow, M. J. (2007). Unity Through Diversity: Value-in-Diversity Beliefs, Work Group Diversity, and Group Identification. *Group Dynamics*, 11, 207–222. <http://dx.doi.org/10.1037/1089-2699.11.3.207>
- Vehviläinen, S. & Souto, A-M. (2019). How Does Career Guidance at Schools Encounter Migrant Young People? Interactional Practices That Hinder Socially Just Guidance. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 22, 449-466. <https://doi.org/10.1007/s10775-021-09467-2>
- Verkuyten, M. (2005). Ethnic Group Identification and Group Evaluation Among Minority and Majority Groups: Testing the Multiculturalism Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 121–138. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.1.121>
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2006). The Endorsement of Minority Rights: The Role of Group Position, National Context, and Ideological Beliefs. *Political*

Psychology, 27(4), 527–548. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00525.x>

Verkuyten, M. (2009a). Self-esteem and multiculturalism: An examination among ethnic minority and majority groups in the Netherlands. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 419–427.

<https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.01.013>

Verkuyten, M. (2009b). Support for Multiculturalism and Minority Rights: The Role of National Identification and Out-group Threat. *Social Justice Research*, 22(1), 31–52. <https://doi.org/10.1007/s11211-008-0087-7>

Verkuyten, M., Yogeewaran, K., Mepham, K., & Sprong, S. (2020). Interculturalism: A New Diversity Ideology with Interrelated Components of Dialogue, Unity, and Identity Flexibility. *European Journal of Social Psychology*, 50(3), 505–519. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2628>

Vilkka, H. (2007). Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Tammi.

Vorauer, J. D., Gagnon, A., & Sasaki, S. J. (2009). Salient Intergroup Ideology and Intergroup Interaction. *Psychological Science*, 20(7), 838–845.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02369.x>

Vuorinen, R., Kasurinen, H., Kettunen, J., Kukkaneva, E., & Ruusuvirta-Uuksulainen, O. (2024). A proposal for a National Competency Framework for Career Professionals. *JYU Reports*, 1–78.

<https://doi.org/10.17011/ktl-rt/6>

Whitley, B. E., & Webster, G. D. (2019). The Relationships of Intergroup Ideologies to Ethnic Prejudice: A Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 23(3), 207–237.

<https://doi.org/10.1177/1088868318761423>

Wilton, L. S., Apfelbaum, E. P., & Good, J. J. (2019). Valuing Differences and Reinforcing Them: Multiculturalism Increases Race Essentialism. *Social Psychological & Personality Science*, 10(5), 681–689.

<https://doi.org/10.1177/1948550618780728>

Wilton, L. S., Good, J. J., Moss-Racusin, C. A., & Sanchez, D. T. (2015). Communicating More Than Diversity: The Effect of Institutional Diversity

Statements on Expectations and Performance as a Function of Race and Gender. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 21(3), 315–325.
<https://doi.org/10.1037/a0037883>

Wittig, M. A., & Molina, L. E. (2000). Moderators and Mediators of Prejudice Reduction in Multicultural Education. Teoksessa Oskamp, S. (toim.) *Reducing Prejudice and Discrimination*. Psychology Press, 295–318.
<https://doi.org/10.4324/9781410605634>

Wolsko, C., Park, B., Judd, C. M., & Wittenbrink, B. (2000). Framing Interethnic Ideology: Effects of Multicultural and Color-Blind Perspectives on Judgments of Groups and Individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 635–654. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.635>

Wolsko, C., Park, B., & Judd, C. M. (2006). Considering the Tower of Babel: Correlates of Assimilation and Multiculturalism Among Ethnic Minority and Majority Groups in the United States. *Social Justice Research*, 19(3), 277–306. <https://doi.org/10.1007/s11211-006-0014-8>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2020). *Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä*.

Yogeewaran, K., Verkuyten, M., Osborne, D. & Sibley, C. G. (2018). “I Have a Dream” of a Colorblind Nation? Examining the Relationship between Racial Colorblindness, System Justification, and Support for Policies that Redress Inequalities. *Journal of Social Issues*, 74(2), 282–298.
<https://doi.org/10.1111/josi.12269>

LIITTEET

Liite 1. Kulttuuria koskevia arkiteorioita mittaavat muuttujat ($n = 154$)

Koodi	Muuttuja	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>KA</i>	<i>KH</i>
VÄRI_1	Kaikki ihmiset ovat yksilöitä, minkä takia etnisyys ei ole 1 tärkeää.	1	5	2.65	1.22
VÄRI_2	Etniset ja kulttuuriset ryhmäjaot eivät ole erityisen tärkei- 1 tä, kun pyrimme ymmärtämään ihmisiä tai teemme heistä johtopäätöksiä.	1	5	2.29	1.02
VÄRI_3	Pohjimmiltaan kaikki ihmiset ovat samanlaisia, joten etni- 1 syyteen perustuvilla kategorioilla ei ole merkitystä.	1	5	2.66	1.13
VÄRI_4	Ei ole oikeastaan tarpeen kiinnittää huomiota ihmisten 1 etnisiin tai kulttuurisiin taustoihin, koska näiden perusteella ei voi päätellä millaisia he ovat.	1	5	2.51	1.04
VÄRI_5	Etninen ja kulttuurinen tausta ei juuri vaikuta siihen, keitä 1 me olemme.	1	4	1.76	0.74
MULTI_1	Kaikilla etnisillä ja kulttuurisilla ryhmillä on omat perin- 2 teensä ja ajattelutapansa.	2	5	4.39	0.74
MULTI_2	Etniset ryhmät voidaan erottaa toisistaan kulttuurierojen 1 vuoksi.	1	5	3.32	0.97
MULTI_3	Jokaisella etnisellä ja kulttuurisella ryhmällä on tärkeitä 1 omia erityispiirteitä.	1	5	4.40	0.63
MULTI_4	Etnisten ja kulttuuristen ryhmien välillä on eroja, jotka on 2 tärkeä tunnistaa.	2	5	4.23	0.68
MULTI_5	Jokaisella etnisellä ja kulttuurisella ryhmällä on tunnistet- 1 tavissa olevia vahvuuksia.	1	5	4.26	0.85
POLY_1	Eri etniset ja kulttuuriset ryhmät vaikuttavat toisiinsa. 2	2	5	4.38	0.70
POLY_2	Etniset ja kulttuuriset ryhmät vaikuttavat toisiinsa, vaikka 2 näihin ryhmiin kuuluvat eivät tätä vaikutusta aina tiedostaisikaan.	2	5	4.28	0.67
POLY_3	Etniset ryhmät ovat vaikuttaneet toisiinsa aikojen saatossa 1 tavoilla, jotka eivät ole kovin ilmeisiä ja joista ei aina puhuta.	1	5	4.07	0.78
POLY_4	Eri kulttuurien välillä on monia yhteyksiä. 1	1	5	4.29	0.72

Liite 1. Kulttuuria koskevia arkiteorioita mittaavat muuttujat ($n = 154$)

POLY_5	Eri kulttuureilla ja etnisillä ryhmillä on todennäköisesti joitakin samoja perinteitä ja ajattelutapoja, sillä ne ovat vuosien mittaan vaikuttaneet toisiinsa.	1	5	4.20	0.74
--------	--	---	---	------	------

Huom. $N = 154$.

LIITE 2. Kulttuuria koskevien arkiteorioiden keskiarvosummamuuttujien normalisuuden tarkastelua vinouden, huipukkuuden ja Kolmogorov-Smirnovin testin avulla

Keskiarvosummamuuttuja	<i>n</i>	Vinous (SE)	Huipukkuus (SE)	p-arvo ¹
Värisokeus	154	0,38 (0,20)	-0,25 (0,39)	<.001
Multikulturalismi	154	-0,34 (0,20)	-0,28 (0,39)	<.001
Polykulturalismi	154	-0,21 (0,20)	-0,52 (0,39)	<.001

Huom. SE = keskivirhe, ¹Kolmogorov-Smirnov.